

Viltsek Anna

A KIADÓI SZERZŐDÉSEK JOGI SZABÁLYOZÁSÁVAL KAPCSOLATOS KÉRDÉSEK*

A tanulmány témája a kiadói szerződéshez kapcsolható magyar jogszabályok alakulásának bemutatása. A hatályos törvényhez vezető út ábrázolása hangsúlyos része a dolgozatnak. A tanulmány elsősorban a magyar szabályozást elemzi, a téma nemzetközi vonatkozásai – területi korlátok miatt – csak érintőlegesen kaptak helyet. Tekintettel arra, hogy a kiadói szerződés szabályozása párhuzamosan fejlődött a szerzői joggal, ezért a két jogterületet összefüggéseikben mutatjuk be a korai rendelkezésektől az e-könyvekig.

1. A KIADÓI SZERZŐDÉS TÖRTÉNETE

A kiadói szerződés kialakulásának története szorosan összefügg a szerzői jog történetének alakulásával, ugyanis a kiadói szerződés a szerzői jog alkalmazása során fejlődött ki.

A szerzői jogi védelem kialakításának igénye az individuum kreativitásához kapcsolódik. „Minden szellemi alkotás közös forrása az emberi kreativitás. ... a szellemi alkotások személyes alkotótevékenység eredményeként jönnek létre.”¹ A kreativitás, az alkotótevékenység, a többi emberi tevékenységhez hasonlóan, igényli a jogi védelmet, amit ebben az esetben a szerzői jog lát el. A mai értelemben vett szerzői jog a polgári társadalmak hajnalán jelent meg. Kialakulásához a szellemi alkotások ipari és kereskedelmi felhasználásának a megteremtése, az ipari árutermelés kibontakozása volt szükséges.² Nótári Tamás szerint a szerzői jogi védelem kialakulását három tényező segítette elő: a könyvnyomtatás módszerének feltalálása, az individualizmus eszmetörténeti elemként való megjelenése és a fogyasztói oldalon egy társadalmi igény kialakulása, hogy az elkészült művek tulajdonosai az emberek legyenek.³ Már a római korban megjelentek az irodalmi munkák sokszorosításához kapcsolódó, és így a kiadói szerződésre emlékeztető, a szerző és a könyvkereskedő közti szerződések. Ezek azonban nem részesültek jogi védelemben, a római jogforrások sem

* A Magyar Szerzői Jogi Fórum Egyesület által kiírt Apáthy István-pályázat 2015-ben díjnyertes dolgozatának szerkesztett változata.

¹ *Tattay Levente*: A szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2009, p. 30.

² L. *Boytha György*: Bevezetés, p. 11. In: *Benárd Aurél, Tímár István* (szerk.): A szerzői jog kézikönyve, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 9–16.

³ *Nótári Tamás*: A magyar szerzői jog fejlődése. Lectum Kiadó, Szeged, 2010, p. 9.

említik az írói művek többszörözésének jogát. Így ezek az ügyletek nem tekinthetők a szerzői jog jogforrásának.⁴

Part Krisztina Katalin megállapítása szerint a szerzői jog kialakulása előtt a műveket mai kifejezéssel élve szabad felhasználással használták. Ezzel a jogintézménnyel mentették át az antik műveket a középkori szerzetesek a kódexmásolás során. Elsődlegesen ez volt a művek terjesztésének és hozzáférésének módja a könyvnyomtatás feltalálásáig.⁵ A szerzetesek létrehozta önálló műveket is, sokszor meg is nevezték magukat szerzőként, mint például Pierre Abélard a *Szombat esti himnusz* esetében, de ezek a művek is szabad felhasználással váltak szélesebb körben ismertté.

Szerzői jogról a Johannes Gutenberg mainzi nyomdász nevéhez fűződő könyvnyomtatás feltalálása óta beszélhetünk. A könyvnyomtatás megjelenését Jakab Éva a 15. századi német városi kultúra termékének tekinti.⁶ Boytha György írja, hogy a nyomdaipar e szakaszában a könyvet ipari terméként tekintették vagyoni értékűnek. A 15. századtól kezdődő időszakban könyvkiadó iparosok jelentek meg, akik új, kereskedelmi tevékenységük gyakorlására kizárólagos jogot kértek az államtól. A privilégium a könyvnyomtatást védte, amennyiben engedélyezte az írói művek nyomtatását és tilalmazta az utánnomást.⁷ A privilégium intézménye kétféle lehetett: általános⁸ vagy speciális, egyes művek kiadására vonatkozó.⁹ A 16. században megjelent utánnomás általános tilalma meghatározott időre szolt, és már fontos szerzői jogi védelmet jelentett, mivel csak az a nyomdász többszörözhetette az elkészült művet, aki közvetlenül a szerzőtől kapta meg a kéziratot. Emellett pedig megjelent a mai írói honorárium elődje is, a kiadók így ösztönözték a szerzőket, hogy átadják nekik műveiket. Boytha György a privilégiumokban a kiadói jog csíráit látja.¹⁰

Európában elsőként Angliában szabályozták jogilag a szerzői és kiadói tevékenységet. Ennek előkészítése volt az 1557-ben létrehozott Stationers' Company (Könyvpiarosok Céhe), amely ellenőrzést gyakorolt a könyvkiadások és -nyomtatások felett, és kizárólagos

⁴ Vö. Mezei Péter: *A szerzői jog története a törvényi szabályozásig* (1884: XVI. tc.). Jogelméleti Szemle, 2004, 3. sz., p. 1–21; Knorr Alajos: *A szerzői jogi törvény magyarázata*. Ifj. Nagel Otto kiadása, Budapest, 1890, p. III–IV; Kenedi Géza: *A magyar szerzői jog*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1908, p. 7; Apáthy István: *A szerzői jogról szóló törvény. Értekezések a Társadalmi Tudományok Köréből*, 8. kötet. MTA, Budapest, 1887, p. 10. A téma részletes bemutatása: Tevan Andor: *A könyv évezredes útja. Könyvkiadás és könyvkereskedelem*: <http://www.mek.oszk.hu/01600/01650/html/fej32.htm>.

⁵ Part Krisztina Katalin: *A szerzői jogi szabályozás kialakulása Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 1. (111.) évf., 4. sz., 2006. augusztus, p. 140–153.

⁶ Jakab Éva: *Szerzők, kiadók, kalózok. A szellemi alkotások védelmének kialakulása Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2012, p. 14.

⁷ Vö. Boytha György: *A szerzői jog kialakulása*. In: Benárd, Tímár: i. m. (2), p. 17–28.

⁸ Velence 1469-ben Johann von Speyer német nyomdásznak öt évre adott privilégiumot könyvnyomtatás gyakorlására, függetlenül attól, hogy milyen műveket adott ki. In: Boytha: i. m. (7), p. 18.

⁹ Bél Mátyás 1742-ben az uralkodótól kapta meg Hungaria Nova című művének tulajdonjogát saját maga és gyermekei részére. In: Kósa János: *Az utánnomás eltiltása Magyarországon*. Magyar Könyvszemle, LXIV. évf. harmadik folyam, 4. füzet, 1940. október–december, p. 377–378.

¹⁰ Boytha: i. m. (7), p. 19–20.

könyvkiadási jogot adott. Ezt tükrözi a „right to copy” kifejezés, szemben a „to print” fogalommal, ami a nyomtatáshoz való jogot jelentette.¹¹ Anna királynő 1710-es statútuma bevezette, hogy a szerző szerzői jogának tulajdonosa, illetve, hogy a kiadott művekre meghatározott védelmi idő vonatkozik.¹² Nótári szerint „[a] szerzői jog első önálló formája a tulajdonjog analógiája szerint alakult ki a XVIII. század végén”, vagyis a szerzői mű testi formában megjelenő tárgyként volt védelemben részesíthető. A kor tulajdonjogi felfogása szerint működött a szerzői mű adásvétele, öröklése, az utánnyomás tilalma.¹³ A szerzői mű dologi tulajdonjogi értelmezéséből vezette le a szerzőtől eredő kiadói jog törvényi elismerését J. Böhmer, aki 1734-ben leírta, hogy a kézirat megvásárlása a könyv kiadásához való jogot is tartalmazza.¹⁴ Ez a gondolat hatással volt az 1794. évi porosz Allgemeines Landrecht 996. §-ra, létrehozva a kiadói szerződés törvényi védelmét, amely szerint a könyvkereskedő a szerzővel kötött írásbeli megállapodás után szerzi meg a kiadói jogot. Ez az előremutató rendelkezés azonban nem honosodott meg, maradt a privilégiumrendszer.¹⁵ A kiadói jog és a kiadói szerződés a szerzői jog alakulásának, elismerésének függvényében fejlődött az utánnyomás (privilégium) tilalmából és a többszörözés jogából. A 18. században az uralkodó dologi jogi szemlélet miatt a kiadó birtokolt minden kiadói és szerzői jogot, úgy tekintették, hogy a szerző a könyv átadásával minden szerzői jogáról lemondott. Ez a szemlélet fokozatosan változott meg, és alakult ki a szerző jogainak védelme, de még sokáig nem vált ketté a szerző személyi és vagyoni jogaira.

Nemzetállami szinten jött létre a szerzői jogi védelem a 19. században. A modernizáció, az iparosítás és a technológiai fejlődés hatására megnőtt az érdeklődés a szellemi termékek és a szerzői jogi alkotások iránt. Ellentétben állt egymással a szerzői jogi alkotások területi hatálya és a megélnéülő gazdasági érdeklődés. Ezzel a folyamattal egy időben megnőtt a szerzői jogi művek sérelmére elkövetett jogsértések száma is.¹⁶ A problémára a nemzetközi jogfejlődés talált választ. Kétoldalú nemzetközi egyezmények jöttek létre a szellemi alkotások joga területén, így Magyarország a szerzői jog területén kötött kétoldalú egyezményeket 1867-ben Franciaországgal, később Nagy-Britanniával és Németországgal, Olaszországgal.

Az egyre növekvő áruforgalom miatt a kétoldalú egyezmények mellett (később helyett) többoldalú nemzetközi egyezményeket kötöttek, amelyek közül sok a mai napig fennáll.¹⁷ A legjelentősebbek közé tartozik a BUE, ami „mind ez idáig a szerzői jog legjelentősebb univerzális sokoldalú nemzetközi megállapodása”.¹⁸ A 20. század második felében és napjainkban az EU-integráció a szerzői jog fejlődésének elsődleges motorja.

¹¹ Az angliai könyviparos céhekről vö. *Boytha*: i. m. (7), p. 20–21.

¹² *Part*: i. m. (5), p. 143.

¹³ *Nótári*: i. m. (3), p. 10.

¹⁴ *Boytha*: i. m. (7), p. 27.

¹⁵ *Part*: i. m. (5), p. 148.

¹⁶ *Tattay Levente, Pintz Gábor, Pogácsás Anett*: Szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2011, p. 69.

¹⁷ *Tattay, Pintz, Pogácsás*: i. m. (16), p. 69–70.

¹⁸ *Tattay, Pintz, Pogácsás*: i. m. (16), p. 72.

A nemzetközi egyezmények és az EU szerzői jogi szabályai mellett a nemzetközi magánjog rendelkezései is fontos szerepet játszanak a kiadói szerződés esetében, azonban a tanulmány célja a hazai fejlődés ismertetése.

2. A KIADÓI SZERZŐDÉS TÖRTÉNETI HÁTTERE MAGYARORSZÁGON

A szerzői jog és a kiadói jog Magyarországon is az utánnomás tilalmából fejlődött ki. A könyvnyomtatás megjelenésével együtt jelentek meg a nyomdai privilégiumok.¹⁹ A kiadó általában a kor szokásjoga alapján bánt a kéziratokkal, azaz a tulajdonának tekintette az átadott szöveget. Például a 17. század egyik fontos nyomdásza és könyvkiadója Misztótfalusi Kis Miklós a szerző megkérdezése nélkül belejavított a kéziratba, és ha a szerző nem értett egyet a javításokkal, jogvédelem híján tehetetlen volt.²⁰

Hazánkban a szerzői jog védelmének kezdete egy gönyi református lelkész, Takács Ádám esetéhez köthető,²¹ akinek érdekében a Helytartótanács kiadta az 1793. november 3-i 12157. sz. királyi rendeletet.²² A rendelet nem tiltotta a belföldi utánnomást akkor, ha „valamely nyomdász a könyv példányainak elfogyása vagy azoknak fölötte magas ára miatt az utánnomásra engedelmet kapna.”²³ A rendelkezés nemcsak a nyomdászt, hanem a szerzőt és jogutódait is védte. A könyvnyomtatás és a magyar nyelvű irodalom terjedésével nem alakult ki a gyakorlatban a kiadói szerződés. A szerzők kénytelenek voltak elfogadni a kiadó feltételeit,²⁴ mivel máshogy nem tudták megjelentetni műveiket. A szerződés hiánya a kiadók oldaláról előnyös volt, hiszen nem voltak kötelezve a szerzőknek honoráriumot fizetni, és a kiadóké volt a művek terjesztéséből befolyt összeg is.²⁵

A reformkorban erőteljes lendületet vett hazánk politikai, tudományos és irodalmi élete. Ezt a gyors fejlődést elősegítette a magyar nemzeti önazonosság fontossá válása, és ehhez

¹⁹ Például a 16. században a Nagyszombati Egyetem kizárólagos jogot kapott tankönyvek nyomtatására és kiadására. Ez a jog erősödött, amikor az egyetem 1584-ben megkapta a kizárólagos jogot a Corpus Iuris kiadására. In: *Boytha György: A magyar szerzői jog története 1948-ig.* In: *Benárd, Tímár:* i. m. (2), p. 49.

²⁰ *Tevan Andor: A könyv évezredes útja. Könyvkiadás és könyvkereskedelelem.* 25. fejezet. Misztótfalusi Kis Miklós élete és tragédiája: <http://www.mek.oszk.hu/01600/01650/html/fej32.htm>.

²¹ *Mezei:* i. m. (4), p. 5.

²² *Kelemen Mór: Adatok az írói tulajdonjog hazai történetéhez.* Budapesti Szemle, 1869, 14. sz., p. 311.

²³ *Vö. Palágyi Róbert: A magyar szerzői jog zsebkönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1957,* p. 90.

²⁴ A magyar felvilágosodás korának írói általában tiszteletdíj nélkül dolgoztak, s mint a 18. század végének egyik legnagyobb költője, Csokonai Vitéz Mihály megfogalmazta: a magyar költő egyetlen jutalma névének kinyomtatása. Forrás: *Kókay György: A könyvkereskedelelem Magyarországon.* Balassi Kiadó, 1997, p. 123.

²⁵ „Igaz, általában a kereslet is szerény volt a magyar nyelvű irodalom iránt, de nem járt jobban a szerző siker esetén sem. Az első magyar „könyvsiker”-ként emlegetett regény, Dugonics András Etelka című műve 1788-ban ezer példányban jelent meg, s noha a kiadó viszonylag drágán, példányonként 2 forintért árulta, a kiadás mégis teljesen elfogyott. Az író viszont pénzt egyáltalán nem, mindössze 80 ingyen példányt kapott, a metszetekért meg ő fizetett 70 forintot a kiadónak.” In: *Kókay:* i. m. (24), p. 123.

kapcsolódóan a magyar nyelv államnyelvvé való előléptetése. Ebben a korszakban jelent meg az első jelentős magyar nyelvű szerzői jogi témájú publikáció, amelynek szerzője Toldy Ferenc volt.²⁶ Toldy azzal indokolta tanulmányának aktualitását, hogy „oly jog mellett emelem fel ... szavamat, melly ... hazánkban a törvényhozás tárgyává még eddig nem lett. ... Értem az írói tulajdon szent jogát.”²⁷ Toldy meghatározta az írói tulajdon fogalmát, eszerint: „mind az, mit saját, akár belső tehetségeinkkel, akár külső eszközeinkkel, idegen jogok sérelme nélkül szerzünk, elvehetetlen, igaz tulajdonunk. Ilyen ... szellemi tehetségeink írói munkásságának eredménye is ...”²⁸ Toldy idézett művében jogfilozófiai szempontból közelítette meg a szerzői jogot, kiemelt jelentőséget tulajdonított az írói tehetségnek. Toldy a szerzői jog tulajdonjogi felfogását képviselte. Szerinte a bemutatott írói tulajdon joga szerződésen alapuló jog. Ezt azzal indokolta, hogy a szerző szellemi termékét a könyv tartalmazza, ami a kereskedelmi forgalom tárgya. Az eredeti szellemi termék materiális alakban vesz részt a forgalomban. A mű a vevő ismereteinek bővülését, tájékozottságát segíti elő. A szerzőnek nem volt szándéka ebben a folyamatban „más jogot ... munkája bármely eladó példányához ...”²⁹ kötni. Az írói tulajdont szerzőségi jognak tekinti, mivel „egyedül a szerzőt illeti azon igény, hogy munkáját a maga elméjének szüleményének vallhassa, s minden abból szerzőjére háramló dísz és becsület őreá sugározzék vissza.”³⁰

A kiegyezés után hazánk kulturális, tudományos, gazdasági és politikai élete ismét felendült. A lendületet elősegítette az 1872-ben létrejött ipartörvény is, amely megszüntette a kereskedelemben az eddigi céhes kötöttséget, így ekkortól bárki lehetett könyvkereskedő, nem volt szükség előzetes tanulói időre vagy bizonyos pénzösszegre a könyvkereskedés beindításához. Az olvasási szokások is megváltoztak, népszerűvé váltak a magyar nyelvű könyvek. A gyors meggazdagodás reménye miatt sokan léptek könyvkereskedői pályára, így hirtelen sok könyvkereskedő és könyvkiadó vállalkozás jelent meg a könyvpiacra, mint például az Athenaeum, a Franklin Társulat vagy a Révai Testvérek, erősítve a konkurenciát. A kiadói szerződés ekkor még nem volt törvényben szabályozva, azt csak a gyakorlat alakította. Új elemek bevezetésével próbálkoztak, például a Ráth cég 1863-ban bizonyos időre megvásárolta egyes szerzők összegyűjtött műveinek kiadási jogát, Vörösmarty Mihály összes munkáinak kiadási jogáért például tíz évre kilencezer forintot fizetett.³¹

²⁶ Boytha: i. m. (19), p. 49.

²⁷ Toldy Ferencz (D. Schedel Ferenc): Az írói tulajdon philosophiai, jogi és literaturai szempontból, az azt tárgyazó külföldi törvények, és vélemény egy magyar írójogi törvényről. A Budapesti Szemle első kötetéből, Heckenast Gusztáv tulajdona, Pest, 1840, p. 5.

²⁸ Toldy: i. m. (27), p. 5.

²⁹ Toldy: i. m. (27), p. 8.

³⁰ Toldy: i. m. (27), p. 12.

³¹ Kókay: i. m. (24), p. 114.

3. A KIADÓI SZERZŐDÉS A KERESKEDELMI TÖRVÉNYBEN

A kiadói szerződés (ügylet) először a kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. tc.-ben (Kt.) jelenik meg. A törvényt Apáthy István dolgozta ki a német *Handelsgesetzbuch* mintájára, kiegészítve – többek között – a kiadói ügylet szabályaival.³² A Kt. a kiadói ügyletet a kereskedelmi ügyletek körében tárgyalta, ahol elsődlegesen a *lex mercatoria* (a kereskedelmi ügyletek szokásjoga) és az akkori magánjogi-kötelmi jogi szabályok szempontjai érvényesültek.³³ A Kt. elsődlegesen a kiadó (a kereskedő) érdekeit védte.

A törvény szerint a kiadó kizárólagos kiadói joghoz csak kiadói ügylet útján juthat. Viszszatükröződött ebben az a korabeli gyakorlat is, hogy jellemzően egy kézben volt nyomda, kiadó és könyvesbolt, mint például Emich Gusztáv, Petőfi Sándor kiadója esetében is.³⁴ A kiadói ügylet fontos eleme a kizárólagosság, ami azt jelenti, hogy csak a szerződést kötő kiadó adhatja ki a szerző művét.

A Kt. a gyakorlatban a kiadó és a szerző között addig felmerült kérdések alapján igyekezett teljes körűen szabályozni a kiadói ügyletet. A fogalom meghatározása (515. §) után lefektette a teljesítés, hibás teljesítés, illetve a nemteljesítés szabályait, és megadta a kiadó és a szerző jogait, illetve kötelezettségeit. A kiadó a szerzőtől irodalmi, műszaki vagy művészeti munka kiadására nyert jogot, de az ügylet vonatkozhatott jövőben alkotandó mű kiadására is, ennek szabályait a törvény nem határozta meg közelebbről.

A kézirattal a kiadó rendelkezhetett, a főbb szerzői jogokat ő gyakorolhatta a fordítási jog kivételével, amit csak külön szerződéssel szerezhett meg (518. §). A kiadó azonban anyagi kockázatot is vállalt azzal, hogy saját költségén adja ki a művet, neki ugyanis a kiadás és a forgalomba hozatal joga egyben kötelezettsége is volt (519. §). A Kt. rendelkezései alapvetően diszpozitívák voltak, tehát eleve bízott a felek szerződési szabadságában. A főszabályok között nem tért ki a szerződés időtartamára vonatkozóan, és nem adott meg időbeli korlátot a forgalomba hozatallal kapcsolatban sem. Ez és a kizárólagosság erősen hátrányos volt a szerzők számára, a kiadó pedig addig gyakorolhatta a szerzői jogokat, amíg az alkotások el nem keltek. A törvény csak egy helyen (521. §) említette a szerződés „lejártát”, ahol valójában a teljesítés általi megszűnésről van szó.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a Kt.-ben a szerzőnek kevés joga szerepel, a törvény a kártérítéshez (516. §), a felmondáshoz (532. §) és az újraserződéshez való jogát (521. §) nevesíti. Úgy tekintették, hogy a szerző a mű átadásával mintegy hallgatólagosan lemondott a műhöz kapcsolódó szerzői jogairól, és átengedte őket a kiadónak. Nem biztos, hogy minden esetben ez volt a szerző szándéka, hiszen így elveszítette a saját műve feletti ellenőrzési lehetőséget. A Kt. pontosan meghatározta a szerző kötelezéseit, és komoly szankciókat vezetett be abban az esetben, ha a szerző nem teljesítette a szerződést (például nem szolgáltat-

³² *Boytha*: i. m. (19), p. 52.

³³ Kt. 1. §.

³⁴ *Sennowitz Adolf*: Emich Gusztáv. Az Athenaeum R. Társulat Könyvnyomdája, Budapest, 1898.

ta a kéziratot a kiadónak) (516. §). Pl. az 517. § hangsúlyozta, hogy a szerző nem tehet olyan intézkedéseket, amelyek a kiadó kárára lehetnének, például a mű egészének vagy egy részének újrakiadása vagy a kiadás jogának átengedése. A szerzőnek kártérítési joga lehetett, ha a kiadó több kiadásra szerzett jogot, de az első kiadás eladása után nem kezdte meg a mű következő kiadását. Ekkor a szerző választása szerint ugyanazokkal a lehetőségekkel élhetett, mint a kiadó a szerző nemteljesítése esetén (522–523. §). A szerzőt védő szabály volt az összkiadás módjának szabályozása, ez csak a szerző kiadói szerződésbeli engedélyével vált lehetségessé. A példányok számát és a példányok árát is együtt állapíthatták meg a felek, a szerzőnek itt volt némi lehetősége alakítani a szerződést. A kiadó erőfölényét mutatja, hogy megállapodás hiányában a kiadó döntött, saját belátása szerint. Korlátja a törvény szerint, hogy a szerződés teljesítése érdekében a példányok árát nem szabhatta meg drágán.

A Kt. hatálybalépése előtti időszakban a szerzők és a kiadók közötti törvényi szabályozás nemléte miatt a szerzők nem kaptak a megjelent művek után tiszteletdíjat, vagy ha mégis, igen csekélyt. 1847-ben Petőfi Sándor is így írt Arany Jánoshoz levelében: „... aztán még Emich is fene sovány alkut akar tenni költeményeimre, melyeket örök időre szándékozom eladni neki...”.³⁵ Megtiszteltetésnek számított, ha egy szerző műve megjelent.³⁶ A Kt. rendezte ezt a helyzetet, mert szabályozta a tiszteletdíjat. Központi szerepet játszhatott a kérdés, mert hat szakasz is erre vonatkozik a törvényben (525. § – 530. §). Főszabály szerint a szerző csak akkor követelhet tiszteletdíjat a kiadótól, „ha ilyen nyíltan vagy hallgatag kikötöttség” (525. §). Ez azt jelenti, hogy a tiszteletdíj nem volt a kiadói szerződés tartalmának része, csak akkor, ha a felek ebben megállapodtak. Az 528. § – 530. § a kiadói szerződés lehetetlensége esetében szól a tiszteletdíj fizetéséről. Ezek is a kiadót védő szabályok. Ha ugyanis a szerződés a kiadó miatt véletlenül lehetetlenül, a kiadó mentesül a tiszteletdíj fizetése alól. A kiadói szerződés 515. § – 532. §-a főszabály szerint a szerzőre és jogutódaira vonatkozik. Az 533. § mondja ki, hogy ugyanezek a szabályok érvényesek abban az esetben, ha a kiadói szerződés „valamely irodalmi, műszaki vagy művészeti munka tulajdonosával kötöttik meg”, aki a szerzőnek nem jogutódja. Itt esetleg irodalmi vagy színházi ügynökről, tervezőirodáról, múzeumról is lehetett szó.

Nagy Ferencz³⁷ már 1884-ben felhívta a figyelmet a Kt. ellentmondásaira. Kritikai észrevételeket tett a kiadói ügylet fogalmával és szabályozásával kapcsolatban. Megállapította, hogy a törvényi fogalom a kiadó jogait határozta meg, a törvény szabályai azonban ugyanezeket a jogokat kötelezettséggként nevezik meg. A törvény tartalmával kapcsolatban azt kifogásolta, hogy nincs egyértelműen meghatározva a szerző fogalma. Itt is talált ellent-

³⁵ Sennowitz: i. m. (34).

³⁶ Például: „Berzsenyi Dániel versei kinyomtatására sem vállalkozott egyetlen hazai nyomda sem, ugyanis attól féltek, hogy még a nyomdaköltség sem térül meg. Az evangélikus költő versei végül is a pesti és a székesfehérvári katolikus kispapok összegyűjtött pénzén jelenhettek meg 1813-ban.” In: *Kókay*: i. m. (24), p. 123.

³⁷ Nagy Ferenc (1852–1928) az egyik legnagyobb magyar kereskedelmi jogász. Egyetemi tanár, az MTA tagja. Műveiben a váltójoggal és a kereskedelmi társaságokkal foglalkozott.

mondást: A törvény a kiadói ügylet alanyaként egyedül a szerzőt vagy az ő jogutódját jelölte meg, más helyen pedig kimondta, hogy nem jogutód is lehet a szerződés alanya. Nagy javaslatot tett a kiadói ügylet meghatározására: „a kiadó valamely irodalmi, műszaki vagy művészeti munka többszörözésére, közzétételére és forgalomba helyezésére annak *tulajdonosától* kizárólagos jogot szerez és kötelezettséget vállal.”³⁸ Nagy a kiadói ügylet szabályainak kritikáját az 1884. évi Sztj. ismeretében fogalmazta meg. Úgy látta, a szerzői és a kiadói jog nem fedt egymást. „Miután ... a kiadói jog a szerzői jogtól magában véve független, ... azon közelebbi meghatározások, melyek a szerzői jog szempontjából tétetnek, a kiadói ügylet szempontjából nem feltétlenül irányadók ..., valamint egyrészt a szerzői jog által biztosított oly munkák vannak, melyek a kiadói ügylet tárgyai nem lehetnek, úgy másrészt kiadói ügylet tárgya szerzői jog által nem védett munka is lehet.”³⁹

Mezei a kiadói szerződés törvényi szabályozásának kritikájaként fogalmazza meg, hogy az valójában nem a szellemi alkotásra, a műre vonatkozott, hanem annak tárgyként való megjelenésére, a könyvre. Mezei a Kt. kötelmi jogi felfogása miatt hiányolja a törvényszövegből a szerzői műhöz kapcsolódó védelmi idő megnevezését, illetve azt, hogy a törvény a fordítás szabaddá válásáról sem rendelkezett.⁴⁰ Ezeket az 1884. évi Sztj. tárgyalja. Mezei pozitívként emeli ki, hogy a Kt. lehetővé tette a kiadó és a szerző kapcsolatának korrekt szabályozását, azaz elősegítette, hogy a szerzői mű elérhető legyen az érdeklődők számára, „mi több, az alkotó ebből még meg is éljen.”⁴¹ A kiadói szerződés szabályai Boytha szerint is a kiadó érdekeit képviselik. Ezt többek között azzal támasztja alá, hogy a kiadói szerződés szerint nem járt tiszteletdíj a szerzőnek, csak akkor, ha a felek ezt a szerződésben kifejezetten vagy hallgatólagosan kikötötték, illetve a kiadónak volt a szerződéstől elállási joga, a szerzőnek nem. Boytha említi, hogy Arany László a kiadói szerződés szabályozását a *filius ante patrem*⁴² esetének minősítette, vagyis „szerzői jog lényegében sehol, de felhasználásáról már törvény intézkedett”.⁴³ Arany László is a szerzői jog körébe sorolta a kiadói szerződés szabályait. Nótári szerint a kiadói szerződés jelentette az első lépést a magyar kiadói és szerzői jog kodifikálása felé. Mintaként az 1870. június 11-i német szerzői jogi törvény szolgált.⁴⁴ A Kt.-ben a kiadói ügyletnél található „a magyar törvényhozás első szerzői jogi rendelkezései” – állítja Petkó. A törvény hatályban maradt akkor is, amikor már életben volt az 1884. és az 1921. évi magyar szerzői jogi törvény.⁴⁵

³⁸ Nagy Ferencz: A Magyar Kereskedelmi Jog Kézikönyve. Különös tekintettel a magyar bírói gyakorlatra. Az Athenaeum R. Társulat Kiadása, Budapest, 1884, p. 670.

³⁹ Nagy: i. m. (38), p. 672.

⁴⁰ Mezei: i. m. (4), p. 9.

⁴¹ Vö. Mezei: i. m. (4), p. 9–10.

⁴² Jelentése: a fiú az atya előtt. Átvitt értelemben a jelentése: képtelenség, lehetetlenség. Olyan eset, ahol egy későbbi jelenségnek kellene előzményként szerepelnie.

⁴³ Idézi Boytha: i. m. (19), p. 52.

⁴⁴ Nótári: i. m. (3), p. 81.

⁴⁵ Petkó Mihály: A szerzői jogi szabályozás története. Collega, 6. évf. 5. sz., 2002, p. 24.

Összefoglalva elmondható, hogy a Kt.-ben a kereskedelmi ügyletek között szereplő, a kiadói ügyletre vonatkozó szabályozás döntő fontosságú volt, mivel ez volt az első magyar szabályozása a szerzők és a kiadók közötti jogviszonynak. Ebben az időben a kiadói vállalkozásnak része volt a nyomda, a könyvesbolt és a terjesztés. A vállalkozók magukat könyvkereskedőknek tekintették. A Kt.-nek azért örültek, mert addigi szokásjogaik törvényben lettek rögzítve, és a középpontban a kiadók szerepe állt, az ügylet az ő érdekeik mentén volt szabályozva. Hiába volt azonban a kiadói szerződés a kereskedelmi szabályok közé sorolva, az 1884. évi Sztj. hatálybalépése után a gyakorlatban a szerzői jog körében tárgyalták, és a szerzői jogi szabályokat próbálták alkalmazni rá. A gyakorlat alakította úgy, hogy a kiadói szerződésre párhuzamosan vonatkoztak a Kt. és a szerzői jogi törvények szabályai. A kiadói szerződés csak 1969-ben lett az Sztj. része.

4. AZ ÁTRUHÁZÁSI SZERZŐDÉS MINT A FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉS ELŐZMÉNYE AZ 1884. ÉVI ÉS 1921. ÉVI SZERZŐI JOGI TÖRVÉNYBEN

Tekintettel arra, hogy az első két Sztj. szerkezete, nyelvezet és a téma szempontjából releváns rendelkezései azonosak, ezért együttesen vizsgáljuk őket.

Az 1884. évi Sztj. tervezetének előkészítése a Kisfaludy Társasághoz kötődik, de jelentős szerepe volt benne Arany Lászlónak is. Mintaként a korabeli német szerzői jogi törvényt szolgált.⁴⁶ Az 1884. évi Sztj. elvetette a Toldy által képviselt tulajdonjogi szemléletet, és a szerzői jogot önálló jogterületként szabályozta. Az egyes művészeti ágak a törvényben önállóan szerepeltek, azonban a kiadói szerződés nem kapott helyet benne.

A Kt. és az Sztj. sajátosan élt egymás mellett, egymást kiegészítve, hiszen a szerző az Sztj. által biztosított jogait a kiadón keresztül érvényesíthette, tehát a kiadói szerződés szabályait kellett alkalmazni. Ezt mutatja például az 1884. évi Sztj. 3. §-a, amelyik lehetővé tette, hogy a szerző a szerzői jogokat átruházza másokra szerződéssel (például kiadói szerződéssel) vagy halál esetére tett intézkedéssel. Hiába nem volt a szerzői jog része a kiadói szerződés, mégis szerepelt már az 1884. évi Sztj.-ben a bitorlással összefüggésben: „a köztük [szerző és kiadó között] fennálló szerződés” volt a megnevezése. Ezt úgy is lehet értelmezni, hogy vonatkoztak rá az Sztj. szabályai, így kiadói szerződés vagy törvény ellenében történt kiadás bitorlásnak volt tekinthető. A törvény szerint az is bitorlás volt, ha a kiadó több példányban állította elő a művet, mint amennyire a kiadói szerződés szerint joga volt. Mint látható, a Szerzői jogi törvény a Kt. kiadói szerződésre vonatkozó szabályait egészítette ki a kiadóra vonatkozó szankciókkal, mivel ott ilyenek nem szerepeltek.

Láthatjuk, hogy a korszakban a kiadói szerződésre vonatkozó szabályok egy része a Kt.-ben, más része az Sztj.-ben volt található.

⁴⁶ Arany sok, ma is használt kifejezéssel gazdagította szerzői jogi nyelvünket. A „bitorlás” kifejezést ő használta először. In: *Boytha*: i. m. (19), p. 52.

Az 1921. évi Sztj. nem előzmények nélkül született meg, ugyanis régóta napirenden volt a korábbi törvény hibáinak orvoslása, valamint a BUE-hez való csatlakozás is, amit végül a trianoni békeszerződés tett kötelezővé.⁴⁷

Az 1921. évi Sztj. fontos új tartalmi eleme, hogy részletesebben szabályozza a felhasználás átruházását. Nótári alapján a szerzői jog átruházása a mai értelemben véve a mű értékesítésére, hasznosítására, kiaknázására vonatkozó vagyoni jogot jelenti. A szerzői jog átruházása történhet szerződéssel, adásvétel, illetve ajándékozás útján, de alapulhat más jogügyleten is. Nótári kiemeli, hogy a szerzői jog átruházása nem alapulhat kiadói szerződésen.⁴⁸ Az átruházás terjedelmének értelmezése során Faludi⁴⁹ és Petkó⁵⁰ is a Kúria Bob herceg-esetben hozott, P.I. 4536/1925. számú döntésére hivatkozik. A *Bob herceg* című operett ügyét részletesen ismertette Sente Andor 1934-ben megjelent írásában.⁵¹

Sente a jogeset bemutatása előtt ismerteti a Kúria idekapcsolódó elvét is, miszerint:

*A szerzői jog átruházása, illetve kiadói ügylet megkötése esetén rendszerint azt kell feltenni, hogy a szerződő felek akarata csak azoknak a jogosultságoknak átruházására irányult, amelyek akkor a szerződő felek előtt ismeretesek voltak, illetve amely jogosultságok kiaknázásának lehetőségei akkor a szerződő felek előtt lebeghettek. Ellenben nem tekinthetők átruházottnak az oly jogosultságok, amelyekre a felek a szerződés megkötésekor nem is gondolhattak, amelyek lehetőségével nem is számolhattak, – hacsak a szerződés tartalmából és a fennforgó körülményekből a feleknek ezzel ellenkező akaratára nem lehet következtetést vonni.*⁵²

A jogeset 1902-ben kezdődött. A felperes egy zeneműkiadó, aki minden szerzői jogot „mindazon jogokkal, melyek a szerzőket az 1884. évi XVI. t.-c. alapján megilletik” megvett a szerzőtől (dalszövegírótól), ideértve a nyilvános előadások jogát is. Egy filmgyár 1921-ben a szerzőtől megszerezte a megfilmesítési jogot. A kiadó jogbitorlás címén pert indított a filmgyár ellen, amiért az a szerzőtől, és nem tőle vette meg a filmesítés jogát. A kérdés az volt, „hogyan kell értelmezni a szemmel láthatólag teljes körű átruházást célzó szerződést?”⁵³ A felperes hivatkozhatott egy előző ítéletre (P.I. 1514/1921), amely kimondta, hogy a „fenti szerződésekkel a filmesítés joga is átment felperesre”. Azonban a Kúria a *Bob herceg*-ügyben nem vette figyelembe az említett ítéletet, mert „az első perben mások voltak a

⁴⁷ Jankovich Béla vallás- és közoktatásügyi miniszter 1913-ban csatlakozási nyilatkozatot tett a Berni Egyezményhez. *Legeza Dénes: A magyar szerzői jogi szakértői tevékenység történetének vázlata 1952-ig*, p. 43. In.: *Legeza Dénes (szerk.): A szerzői jog gyakorlati kérdései: Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből (2010–2013) fennállásának 130. évfordulója alkalmából*. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2014.

⁴⁸ *Nótári*: i. m. (3), p. 138–139.

⁴⁹ *Faludi Gábor: A felhasználási szerződés*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1999, p. 45, 22. lábjegyzet; *Sente Andor: Rádió, film és hangosfilm a szerzői jogban*. Kereskedelmi Jog, Budapest, 1934, p. 11.

⁵⁰ Petkó 8. lábjegyzete. In: *Petkó*: i. m. (45), p. 24. A lábjegyzet szerint: Kúria P.I.4536/1925.

⁵¹ *Sente*: i. m. (49), p. 11.

⁵² *Sente*: i. m. (49), p. 10–11.

⁵³ *Faludi*: i. m. (49), p. 46.

felek és az ítélet jogereje a jelen perbeli felekre nem terjedt ki.” A Kúria úgy döntött, a megállapodások szövege és a felek későbbi üzleti kapcsolata alapján, hogy „felperes az operettre vonatkozólag csak a színházügynöki képviselőt szerezte meg, de nem az összes szerzői jogosítványokat, így a többi szerzői jog a szerzőknél maradt és tőlük alperes filmgyár joggal szerezte meg a filmjogot”.⁵⁴

A Kúria döntésének alapja – és a döntés nehézsége – a jogszabályok közötti ellentmondás volt. 1902-ben a szerző az 1884. évi XVI. törvénycikk alapján tudta minden szerzői jogát eladni. A per idején viszont az 1921-es törvény volt hatályos. Az eltelt időben új szerzői jog keletkezett, a megfilmesítés joga, ami 1902-ben nem képezhette a tárgyalás alapját. A technikai fejlődés eredményezte egy új szerzői jog létrejöttét, ez joghézagot keletkeztetett, amit a Kúria ítéletével pótol. Sente más vonatkozásban is rámutat arra, milyen új helyzetet teremt a jog számára a filmesítés:

„A filmjog körében élénk vita tárgyát képezte az ú. n. *filmesítési kényszer* kérdése is. A kérdés gyökere a kiadói jogban van. Ha a szerző művét egy kiadónak átengedi, akkor ezzel nem csak anyagi célt követ, hanem elsősorban azt az eszmei célt szolgálja, hogy az ő műve nyilvánosságra kerüljön és ismertté legyen. A szerzőnek ezt a fontos személyi érdekét a kereskedelmi törvény a kiadói ügylet szabályozásánál akként honorálja, hogy 519. §-ában a kiadónak nemcsak jogot ad arra, hogy a művet kiadja, hanem ezt egyúttal köteletségévé is teszi. A törvény ugyan 1875-ben hozatott és így a filmre még nem is gondolhatott, de azért sokan akadtak, akik ezt a jogszabályt a filmre is alkalmazandónak vélték. Ezen álláspont képviselői abban, hogy a filmgyáros valamely regényt ... filmre való feldolgozás céljából megvesz, ... kiadói szerződést látnak és a filmgyárat nemcsak jogosultnak, hanem kötelesnek is tartják a film elkészítésére.

Ennek az álláspontnak de lege lata semmi törvényes alapja nincsen.”⁵⁵

A Kt. 515. §-a értelmében meghatározott kiadói ügylet sem képes már lépést tartani a korral, a megfilmesítésre nem lehet vonatkoztatni, írja Sente:

„Kiadói szerződés tehát csak akkor forog fenn, ha a kiadó a többszörözés, közzététel és forgalombahelyezés jogát szerzi meg. Az pedig világos, hogy a megfilmesítés ezen három kategória egyikébe sem sorozható, mert a törvény többszörözés alatt egész egyszerű többszörözést ért, nem pedig olyan mélyreható feldolgozást, mint a megfilmesítés. A filmgyáros nem tekinthető egyszerű kiadónak, ... akikre a kereskedelmi törvény gondolt. A kiadó pusztán technikai funkciót végez: egyszerűen kinyomatja a művet. ... A kinyomtatott könyv szerzője egyedül az író; a film szerzője azonban nemcsak a szcenáriumíró, hanem egyúttal a ren-

⁵⁴ Sente: i. m. (49), p. 12.

⁵⁵ Sente: i. m. (49), p. 52.

dező és a fotográfus, sőt esetleg más személyek is és gyakori, hogy ezeknek a művészi teljesítménye sokkal értékesebb, mint a szcenárium.”⁵⁶

Szente úgy látja, hogy az 1921. évi szerzői törvény rendszere, az, hogy egyenként adja meg a szerzői jogokat, probléma forrása lehet, mert csak olyan jogokat tud szabályozni, amelyek adóttak. Problémát – ez a Szente által „*filmelési kényszer*”-nek nevezett helyzet – okozhat az is, ha a Kt.-beli kiadói ügyletet például a filmesítés esetére analogikusan alkalmazzák. Az új értékesítési lehetőségek a kiadói szerződésbe nem illeszthetők be, mint a fenti idézet is mutatja.

Érdekes kérdés, hogy az átruházott szerzői jog visszaszállhatott-e a szerzőre? Faludi a kérdést a kiadói ügylet szabályaival válaszolja meg. Szerinte a kiadói szerződés fogalmi elemei közé tartozik a Kt. 519. § szerint az is, hogy a kiadó köteles a szerződés szerinti művet kiadni. Azonban abban az esetben, ha a kiadó a saját hibájából nem tudta kiadni a művet, a szerző többféle módon érvényesíthette igényeit a kiadóval szemben a Kt. 523. §-a szerint. Követelhetette a kiadói ügylet teljesítését és a késedelemből vagy a nemteljesítésből eredő kár megtérítését, vagy elállhatott a kiadói ügylettől.⁵⁷

Az 1921. évi Szjt. nem tartalmazta a felhasználás fogalmát, de tételesen meghatározta az egyes felhasználási módokat, mint például az írói mű többszörösítése, közzététele és forgalomba helyezése. Amikor a törvény a szerzői jog átruházásáról szól, valójában a szerzői műhöz kapcsolódó szerzői jogok felhasználásának átruházásáról van szó. A bírói gyakorlat sok tekintetben előremutató volt, például rámutatott az átruházás kizárólagosságára.

Az alábbi jogesetek jelzik, hogy a kiadói szerződés mindig központi helyet foglalt el a magyar szerzői jogban, a jogszabályi háttér hiányosságai ellenére is.

Dr. Földi Károly kir. tsz. tanácselnök tanulmánya⁵⁸ 1924-ben jelent meg. Földi a Gárdonyi-jog eset kapcsán a szerzői és a kiadói jogok egymással szembeni érvényesülési lehetőségeit vizsgálja.

Először a szerző szemszögéből tárgyalja a Kt.-beli kiadói ügyletet. Abból indul ki, hogy a szerzőnek igénye van arra, hogy művét a nyilvánosság számára elérhetővé tegye, ezt azonban csak a kiadó közreműködésével tudja megvalósítani, mert annak van jogosítványa a művet többszörözni, forgalomba helyezni és terjeszteni. Ez a folyamat a kiadói ügylet által jön létre.⁵⁹ Ennek a szerződésnek Földi szerint speciális vonása, hogy kulturális célja is van, ami azáltal érhető el, hogy a kiadói szerződés ösztönzi a szerzőt az alkotásra, úgy, hogy biztosítja a szerző anyagi és erkölcsi érdekeinek védelmére. Másrészt a kiadói szerződés gondosodik arról, hogy a kiadó az adott szerző művének terjesztését, reklámozását minél

⁵⁶ Szente: i. m. (49), p. 52–53.

⁵⁷ Faludi: i. m. (49), p. 48.

⁵⁸ Dr. Földi Károly, kir. tsz. tanácselnök: Szerzői és kiadói jog összeütközése. Magyar Jogi Szemle, 5. évf. 3. sz., 1924. március. p. 119–121.

⁵⁹ Földi felhívja rá a figyelmet, hogy: „Az a szerződés, amellyel a szerző jogait a kiadóra ruhazza, szoros kapcsolatot létesít a mű alkotója és terjesztője között.” In: Földi: i. m. (58), p. 119.

nagyobb körben fejthesse ki.⁶⁰ Földi szerint tehát a kiadó és a szerző jogviszonyát a kulturális cél szempontjából kell megítélni.⁶¹ A tárgyalt korszakban a kiadói ügylet a Kt.-ben volt szabályozva, és a 3. § leszögezte, hogy a törvény jogviszonyainak alanyai a kereskedők, tehát a kiadót is kereskedőnek tekinti. Földi ezzel szemben erősen hangsúlyozza a kiadói ügylet nem csak kereskedelmi jellegét. Konkrét példával, a Gárdonyi-jogessel szemlélteti a kiadói ügylet kettős természetét, kereskedelmi és kulturális jellegét.

Gárdonyi Géza kiadójával folytatott pert, amely egyezséggel végződött.⁶² Földi részletesen bemutatja a jogesetet.⁶³ A tanulmányíró a jogeset elemzésében kiemeli, hogy a szerzői jog szerint a szerzőnek joga van változtatni művén a szerzői jog átruházása esetén is a többszörözés befejezéséig. Valamint „ép úgy általánosan elismert tétel az is”,⁶⁴ hogy a szerzői mű új kiadása esetén a kiadó a szerzőnek megengedi, hogy változtasson, javítson művén. Földi szerint az a kérdés, hogy ez a jog⁶⁵ a szerzőt milyen mértékben illeti meg. Erre válaszol az 1921. évi Szjt. 3. § (3) bekezdése.⁶⁶ Földi szerint a kölcsönös jóhiszeműség és méltányosság szerint kell megítélni azt, hogy a szerző által végzett javítások ütköznek-e a kiadó érdekeivel. Ez két esetben lehetséges: ha a változtatások, javítások késleltetik a többszörözés alatt álló mű vagy az újra kiadandó mű megjelenésének időpontját, illetve ha a művek „oly terjedelműek, hogy a kiadói kalkulációt érintik”.⁶⁷ Mindkét esetben a kiadó joga, hogy figyelembe veszi-e a javításokat. A kiadónak joga van a műveket változatlanul többszörözni és kiadni, miután a szerzőnek méltányos időt adott a javításokra, változtatásokra. A jogeset kapcsán felmerül a kérdés, hogy a szerző a kiadó tiltakozása ellenére megtagadhatja-e már korábban megjelent művének az újrakiadását, ha ezt fontos érdekekkel igazolja? Földi szerint a kész mű a „szerző történeti, művészi, filozófiai felfogásának kifejezője és az mindaddig, míg a szerző ezt a felfo-

⁶⁰ Vö. Földi: i. m. (58), p. 119.

⁶¹ L.: „és ha a szerzői és a kiadói jogkör között surlódás (sic!) merül fel, ennek a kiegyenlítésénél nem szabad megfélemlíteni azokról a kulturális tekintetekről, amelyek áthatják ezt a viszonyt és az azt szabályozó törvényes rendelkezéseket.” In: Földi: i. m. (58), p. 119–120.

⁶² Budapesti kir. törvényszék 8.P.33.705./1921.szám. Földi 1. lábjegyzete. In: Földi: i. m. (58), p. 120.

⁶³ A kiadó az író elfogyott műveinek újrakiadását tervezte, ezért megkérte Gárdonyit, „revidálja sajtó alá munkáit” (p. 120). Gárdonyi nem így vélekedett, „és nem adta meg az imprimaturát az „Egri Csillagok” és a „Láthatatlan ember” változatlan kiadásaihoz”(p. 120). Az író 1920. május 15-én a kiadójához írt levelében kijelenti, hogy 1918-ig kiadott művei vázlatosak, és a későbbiek során szeretné a könyveit kiegészíteni, átdolgozni. Azonkívül „írói reputációja sem engedi már” élete végéhez közelítve, hogy elkészült műveit „hiányosan, vázlatosan engedje kiadni”. A kiadó méltányolta, hogy Gárdonyi az új kiadás előtt átnézi elkészült könyveit, és változtat rajtuk. De ha a művek változtatása sokáig tartana, akkor a kiadói szerződés tartama alatt nem tudja Gárdonyi műveit újra kiadni és terjeszteni. Így a kiadó a két regény újrakiadására záros határidőt tűzött ki, amely határidő eredménytelen letelte után közölte, hogy a két regényt változatlan formában kiadja. Erre válaszul Gárdonyi felbontotta a kiadói szerződést, minek következtében a kiadó a művek „szedését abbahagyta és a két regény újra kiadása nem jelent meg”. Később a per a szerződés közös felbontásával, békésen végződött. In: Földi: i. m. (58), p. 120.

⁶⁴ Földi ezzel arra utal, hogy nem volt ilyen törvényi szabályozás.

⁶⁵ Földi a „Korrekturrecht” kifejezést használja. In: Földi: i. m. (58), p. 120.

⁶⁶ Eszerint „a szerző oly változtatásokat végezhet a művén, amelyek nem sértik annak jogos érdekét, akire a szerzői jog átruháztatik”. In: Földi: i. m. (58), p. 120.

⁶⁷ Földi: i. m. (58), p. 120–121.

gást magáénak vallja.”⁶⁸ Ha idővel a szerző e felfogása megváltozik, és ezt közli a kiadóval, a kiadó nem kötelezheti a szerzőt arra, hogy egy, a felfogásával nem egyező mű megjelenésébe beleegyezzen. Földi szerint ez „már az író személyiségi jogát, gondolatvilágát sértené.”⁶⁹ Ezt a gondolkodásmódot képviselte Gárdonyi, amikor a perben azt mondta, hogy „az írónak szent és sérthetetlen joga annak a megítélése, hogy kiadja-e azt a művet, amelyen tulfejlődött a művészete vagy változott a filozófiája, erkölcsi felfogása vagy maga az idő haladta meg a művet.”⁷⁰ Földi ezzel a tanulmányával és a benne bemutatott jogesettel azt példázza, hogy a korszakban a kiadói ügylet (szerződés) vonatkozásában együtt kellett alkalmazni a Kt. és a szerzői jogi törvény szabályait. Földi a kiadói ügyletet szerzői jogi szempontból tárgyalta, így is szembeötlő, hogy a kiadónak a Kt. erősebb jogosítványokat biztosított. A jogesetben a két fél meg tudott egymással egyezni. Alapvető jellemzője a kiadói ügyletnek, hogy sokszor két érdek, a szerző művészi érdeke és a kiadó gazdasági érdeke feszül egymásnak.

Szalai Emil Jogtudományi Közlönyben megjelent publikációjának címe: *Jog helyett jogbizonytalanság szerzők és kiadók közt.*⁷¹ Szalai egy kúriai ítélet bemutatását követően jut el a címbeli kijelentéshez. A jogeset a következő volt: egy kiadó 1861-ben első, majd 1865-ben második kiadásban jelentetett meg egy lefordított művet. 1901-ben a kiadó „a maga szerzett jogát”⁷² egy másik kiadóra ruházta át. Ekkor az 1865-ös második kiadásból már egy példány sem volt. A második kiadás után egyik kiadó sem jelentetett meg új példányokat, és a második kiadó újrafordította a művet. Ez az új fordítás került kiadásra. A Kúria a következő tényállást állapította meg P.I. 1112/1932. sz. ítéletében: „*kiadói ügylet jött létre, amelynél fogva a kiadó jogot nyert és egyúttal kötelezettséget vállalt a fordításnak kiadására*”, továbbá az ügylettel a „*a kiadó nemcsak egy, hanem korlátlan számú kiadásnak kibocsátására szerzett jogot.*” A Kúria ebből az alábbi következtetést vonta le: „*az a körülmény egymagában, hogy az első kiadó, illetve jogutóda, a második kiadó az újabb kiadást elmulasztotta, még nem vonta maga után a kiadás jognak elvesztését, hanem csak a Ker. Törv. 523. §-ban meghatározott jogok választását tette lehetővé a fordítónak, illetve örökösének.*”⁷³ Szalai szerint a Kúria indoklása illeszkedik a Kt. 528. §-ára.

A Kúria kimondta, hogy a szerző választása szerint elállhat a kiadói szerződéstől, ha a kiadó saját hibájából elmulasztotta a mű kiadását. Szalai szerint ez az idézett Kt.-szakasz azt jelenti, hogy a szerző választásáról köteles értesíteni a kiadót. Amíg a szerző nem választotta az elállást, és erről nem értesítette a kiadót, addig fennáll a kiadói ügylet. Szalai az elállás fogalmát az 1928. évi magánjogi törvényjavaslat 1066. §-a szerint értelmezi. Eszerint „az

⁶⁸ Földi: i. m. (58), p. 121.

⁶⁹ Földi: i. m. (58), p. 121. A dolgozatban zárójelben írt oldalszámok erről az oldalról valók.

⁷⁰ Földi idézete. In: Földi: i. m. (58), p. 121.

⁷¹ Dr. Szalai Emil: *Jog helyett jogbizonytalanság szerzők és kiadók közt. Törvénykezési szemle.* In: Jogtudományi Közlöny, 67. évf. 32. sz., 1932. szeptember 3., p. 185–186.

⁷² Szalai: i. m. (71), p. 185.

⁷³ Szalai: i. m. (71), p. 185.

elállás nem a szerző egyoldalú, *belső* elhatározását jelenti, hanem azt a cselekvést, mely az *értésítésben* nyilatkozik meg.⁷⁴

Szalai kiemeli, hogy a Kúria figyelmen kívül hagyta a Kt. 528. §-át és a tanulmányában bemutatott jogelveket. Ezt azzal indokolja, hogy a Kúria ítéletében megállapította, „*hogy az a kiadó, akire az első kiadó a maga jogait átruházta, nemcsak hogy a fordítást nem adta ki újból, hanem ugyanazt a művet egy más fordításban kiadta, sőt kétszer is kiadta.*”⁷⁵ Erre a megállapításra a Kúria az alábbiakat alkalmazta: „*abban az esetben, ha a kiadó valamely fordítás kizárólagos jogát egy fordítótól korlátlan időre szerezte is meg, a kiadónak az a ténye, hogy ugyanazt az eredeti művet egy más fordító fordításában adja ki, már egymagában azt vonja maga után, hogy a fordító visszanyeri a fordítás felett való szabad rendelkezési jogot.*”⁷⁶

Szalai megállapítja, hogy a „visszanyerés” kifejezés, amit ítéletében a Kúria használt, nem jogi szakkifejezés.⁷⁷ Az értesítési kötelezettség tekintetében különbözik egymástól a Kúria két megállapítása, jogelve. Az első esetben a kiadó nem adta ki a művet harmadik kiadásban saját hibájából. Emiatt a fordító nem kapta vissza a szabad rendelkezési jogot, a kiadói szerződés a felek között továbbra is fennállt. A második esetben a kiadó az eredeti művet más fordításban adta ki, így a szerző visszakapta a „mű feletti szabad rendelkezési jogot”,⁷⁸ vagyis a második esetben nem volt szükség a szerzőtől elállási nyilatkozatra, „a szerződés tehát a kiadóval *automatikusan* szűnt volna meg.”⁷⁹ Szalai megállapítja, hogy a második jogelv ellentétes a Kt. 528. §-ával. A Kúria ítélete és a törvényszöveg ellentétben állt egymással, és ez jogbizonytalanságot eredményezhetett. A Kúria fenti megállapítása ellentétes a Kt. hivatkozott szakaszával, mivel a Kt. 523. §-a a kiadás elmulasztása miatt az elállási jogát ismeri, a szerződés automatikus megszűnését nem.⁸⁰ A kiadónak a szerződéssel joga van a kiadásra, de a jogesetben nem teljesítette ezt a kötelezettségét. A kiadó szerződésbeli kötelezettségei akkor is megmaradnak, ha nem tudja teljesíteni a szerződést, mivel az első fordítóval szerződéses viszonyban van. A szerző felléphet a kiadóval szemben, követelheti a teljesítést, mivel a kiadó a második fordító művét adta ki. A kiadó számára továbbra is fennáll a szerződés, kivéve, ha az első fordító eláll a szerződéstől. Szalai szerint addig kell a szerződést fennállónak tekinteni, amíg a kiadó nem kap értesítést a szerzőtől a szerződés megszüntetéséről.⁸¹

⁷⁴ Szalai: i. m. (71), p. 186.

⁷⁵ Szalai: i. m. (71), p. 186.

⁷⁶ Szalai: i. m. (71), p. 186.

⁷⁷ Szalai szerint a Kúria megállapítása úgy értelmezhető, hogy a fordító szabadon, a kiadóra tekintet nélkül rendelkezhet művével, illetve anélkül, hogy az elállásról értesítené a kiadót.

⁷⁸ Szalai: i. m. (71), p. 186.

⁷⁹ Szalai: i. m. (71), p. 186.

⁸⁰ A szerző szempontjából „veszedelmes” a kiadói szerződés automatikus megszűnése. A kiadó, ha meg akarná szüntetni a szerző választási jogát, kiadná más fordításban a művet. Erre a szerző visszanyerné – Szalai kifejezése – a fordítással járó szabad rendelkezési jogot: tehát automatikusan szűnne meg a kiadói szerződés. In: Szalai: i. m. (71), p. 186.

⁸¹ Vö. Szalai: i. m. (71), p. 186.

Tanulmánya befejezéseként Szalai megállapítja, hogy a Kúria ítéletének elméleti alapjai ebben az esetben nem voltak helytállóak, mivel ellentétesek a Kt. 528. §-ával. Valamint ellentétesek a szerzők és a kiadók érdekeivel, és jogbizonytalanságot eredményeznek a szerzők és a kiadók között. Vagyis, Szalai szerint egy esetleges új jogelv létrehozása nem eredményezheti az elállásról való lemondást.⁸²

5. A KIADÓI SZERZŐDÉS JOGSZABÁLYI MEGJELENÉSE AZ 1969. ÉVI SZJT.-T MEGELŐZŐ ÉVEKBEN

Mivel az 1921. évi Sztj. 1970. január 1-jéig volt hatályban, Petkó 2002-ben írt tanulmányában joggal teszi fel a kérdést, hogyan működhetett a kommunista-szocialista berendezkedésben egy kapitalista időszakban született törvény, mivel az átruházás intézménye megmaradt. Az Sztj. és a Kt. mellett megjelentek a szerzőbarát álláspontot képviselő rendeletek,⁸³ amelyek megadták az értékesítésre irányuló szerződések, mint például a kiadói szerződés, kógens tartalmi elemeit és a szerzőt megillető díjazás összegét is. Ilyennek volt tekinthető pl. a tankönyvek kiadásáról szóló 2/1959. (I. 18.) MM rendelet is.

Az írói művek kiadásának szabályozásáról szóló 98/1951. (IV. 21) MT rendelet alapján a kiadók miniszteri szintű politikai ellenőrzés alatt álltak.⁸⁴ Ez a tendencia a kiadók 1948-as államosításával kezdődött. Állami vállalat lett például a Hungária, az Új Magyar Könyvkiadó Vállalat, a Révai, a Franklin és az Athenaeum is. 1952-ben az addigi magánkiadók iparjogositványát visszavonták, ettől kezdve nem kerülhetett sor magánkiadásra egészen a rendszerváltozásig. 1951-ben jött létre az Állami Könyvterjesztő Vállalat, amelynek feladata a könyvpiac kialakítása és ellenőrzése volt. A szocializmus enyhülését követően továbbra is sikeres ágazat volt a könyvkiadás, és nyitottá vált más világnézetű és nyugat-európai művek kiadására is.⁸⁵

A 98/1951. (IV. 21) MT rendelet a Kt. mellett, de alacsonyabb szintű jogforrásként szabályozta a kiadói szerződést.⁸⁶ A Kt. kiadói ügyletre vonatkozó szabályait csak az 1969. évi Sztj. hatálybalépésével, illetve 1989. január 1-jével helyezték hatályon kívül. Jogszabályi szinten ekkor használták először a „kiadói szerződés” kifejezést. A kiadói szerződést a gyakorlat, mint az előző időszakokban is, a szerzői jog körében tárgyalta. Palágyi a szerzői jog egyik értékesítési módra vonatkozó szerződéseként kategorizálja: „Az ilyen szerződések tartalmától függ, vajon a szerzői jog oltalmi szabályai holt betűk maradnak-e, vagy hozzásegítik-e a szerzőt azokhoz a materiális előnyökhöz, melyek biztosítása érdekében a törvény létrejött.”⁸⁷

⁸² Vö. Szalai: i. m. (71), p. 186.

⁸³ Petkó: i. m. (45), p. 26.

⁸⁴ 98/1951.(IV.21) MT rendelet írói művek kiadásának szabályozásáról, 14. §.

⁸⁵ Vö. Kókay: i. m. (24), p. 141–142.

⁸⁶ Palágyi: i. m. (23), p. 149–150.

⁸⁷ Palágyi: i. m. (23), p. 95.

A 98/1951. (IV. 21) MT az *írói művek kiadásának szabályozásáról* szól. Megpróbálta kiegyenlíteni a korábbi szabályozásban szereplő egyenlőtlen viszonyt kiadó és szerző között, így jogot kapott a szerző a mű átírására, javításokra. A kiadó csökkenő erőfölényét mutatta, hogy kötelezettségei a Kt.-beli szabályozáshoz képest megváltoztak, így a kiadó a kiadói szerződéssel – meghatározott ideig – csak a kiadáshoz kapcsolódó jogokat szerezhette meg, amibe beletartozhat az idegen nyelvű kiadásra való jog, de a megfilmesítési, rádióleadási jog nem.⁸⁸ A rendelet meghatározta a kiadói szerződés időtartamát és a szerződés tartalmát is. Kötelező tartalmi elemnek számított a szerződés tárgyául szolgáló mű műfaja és jellege (eredeti mű, fordítás, gyűjteményes mű), hozzávetőleges terjedelme, az első kiadás példányszáma, a mű megjelenésének határideje, a szerzői jogdíj mértéke, kifizetésének határideje és módja. Ebből is látszik, hogy a korszakban nem érvényesült sem a szerződési szabadság, sem a típuszabadság elve, mivel a rendelet előírta, hogy az illetékes miniszterek kötelezően alkalmazandó kiadói típusszerződés-mintákat állapíthatnak meg.

A rendelet újdonsága, hogy kiadói szerződést jövőben alkotandó műre is lehetett kötni. Ebben az esetben is elő voltak írva a kiadói szerződés kötelező tartalmi elemei, amelyek elsősorban a kézirat leadásához és elfogadásához kapcsolódtak. Kiadót védő szabályként értelmezhető az a rendelkezés, miszerint a kiadói szerződés felbontását a kiadó kezdeményezhette abban az esetben, ha a szerző nem teljesítette a szerződést (például nem végezte el a művön a javításokat, átalakításokat). A gyakorlathoz igazodva a rendelet megfogalmazta azt is, hogy mikor bonthatta fel a szerző a kiadói szerződést. Ha a kiadói szerződés másként nem rendelkezett, a kiadó köteles volt a művet a kézirat elfogadásától számított egy év alatt kiadni. Ezt a határidőt meghosszabbíthatta három hónappal, késedelmi kötbér kikötésével. Ha a tizenöt hónapos határidő lejárt, és nem adta ki a kiadó a művet, akkor a szerző egyoldalúan felbonthatta a kiadói szerződést, és követelhetette a teljes szerzői jogdíj megfizetését.

A rendelet sajátos visszaható hatályú előírás volt, hatálya azokra a kiadói szerződésekre is kiterjedt, amelyeket a hatálybalépése előtt kötöttek, és így ezek legfeljebb a hatálybalépéstől számított négy évig voltak érvényesek, amennyiben a szerző a négy év elteltével még életben volt. Tehát egy minisztertanácsi rendelet felbontotta a határozatlan idejű szerződéseket, így a szerzői jogok „visszaszálltak az élő szerzőkre.”⁸⁹

6. A KIADÓI SZERZŐDÉS AZ 1969. ÉVI SZERZŐI JOGI TÖRVÉNYBEN

Ilyen előzmények után került sor az 1969. évi Sztj. megalkotására. A törvény egyrészt hosszú előkészítő folyamat eredménye volt, amely már a Ptk. kodifikációjával egy időben elkezdődött, másrészt törvényi szinten próbálta a kiadói szerződést szabályozni.⁹⁰ Azonban ezt a célt csak felemásan sikerült teljesíteni, mivel az 1969. évi Sztj. mellett a Vhr. és további közel

⁸⁸ Palágyi: i. m. (23), p. 98.

⁸⁹ Boytha György: A magyar szocialista szerzői jog kiépítése. In: Benárd, Tímár: i. m. (2), p. 61.

⁹⁰ Boytha: i. m. (89), p. 62.

egy tucat rendelet tartalmazott előírásokat a különböző művek felhasználási szerződéseire. A felhasználási szerződések közös szabályozása egészen az 1999. évi Szjt.-ig váratott magára.⁹¹

Az 1969. évi Szjt. felfogása a szocialista szemléletet követte, ezért kitüntetett szerepet kapott az alkotó és a társadalom viszonya. E jogviszony kettős természetűvel rendelkezik: egyrészt az író saját tapasztalatait, benyomásait tudja megírni, ábrázolni; másrészt a szerző célja, hogy műve és ő maga ismertté váljon és elismert legyen. Harmadik elemnek nevezhető a kiadóvállalatok, nyomdávállalatok, színházak, filmgyárak, amelyek segítségével a társadalom ténylegesen megismeri a létrehozott alkotást.⁹² E felfogás szerint: „A szerző érdeke és a társadalom kulturális értékeinek megóvása és gyarapítása egyképpen megkívánja az irodalmi, művészeti, tudományos alkotások védelmét, a szerző egyéniségének tiszteletben tartását.”⁹³ A törvény szakított az első két törvény dualista felfogásával, és a monista szemléletet követve sem a szerző személyhez fűződő, sem vagyoni jogainak átruházását nem tette lehetővé.

Az 1969. évi Szjt. teljes körűen próbálta szabályozni a felhasználási szerződéseket, az általános szabályok mellett kitért a nevesített szerződésekre is mint a kiadói szerződés, a megfilmesítési szerződés vagy a sugárzási szerződés. A szerződésekre természetesen a Ptk. általános szabályai is vonatkoztak.⁹⁴ A következőkben a kiadói szerződésre vonatkozó szabályokat elemezzük.

A kiadói szerződés lényege, mint Lindner fogalmaz, hogy „műve bizonyos felhasználási módjára a szerző meghatározott feltételek mellett más részére hozzájárulást adhat. A felhasználás módja ilyen esetben a mű kiadására vonatkozik.”⁹⁵ Lindner a kiadói jogot nem tartotta a szerzői jog átruházási jogának, hanem a szerzői jogból eredő, arra alapított, önálló jogként kezelte. Sajátos jogügyletnek tekintette, ami nem sorolható be a szerződések körébe. „A kiadó ezt a – származékos jellegű⁹⁶ – jogot a szerzőtől sajátos jogügylettel, kiadói szerződéssel szerezheti meg.”⁹⁷

Az 1969. évi Szjt. szerint a kiadói szerződés tág fogalmába beletartozott a műnek arra alkalmas eljárással (például nyomtatás, fényképezés, fénymásolás) egy időben vagy közvetlenül egymás után több példányban történő előállítás. A kiadói szerződésekre vonatkozó 1/1970 (III. 20.) MM rendelet (a továbbiakban: Kr.) lényegében az 1951-es rendelet

⁹¹ Petkó: i. m. (45), p. 27.

⁹² Benárd Aurél, Tímár István: A szocialista szerzői jog elméleti megközelítése. In Benárd, Tímár: i. m. (2), p. 67.

⁹³ Benárd, Tímár: i. m. (92), p. 68.

⁹⁴ L. A szerzői jogi törvény, az általános végrehajtási rendelet és a törvény indoklása egységes szerkezetben. Függelék. Benárd, Tímár: i. m. (2), p. 457.

⁹⁵ Lindner Gyula: A felhasználási szerződések. In Benárd, Tímár: i. m. (2), p. 185.

⁹⁶ A „származékos” kifejezéshez: „A szerződéskötés joga eredendően mindig a szerzőt illeti meg, mindenki más csak tőle származtatott jogon köthet a szerzői oldalról felhasználási szerződést.” In: Benárd Aurél: A felhasználási szerződések A) a felhasználási szerződések általános szabályai. In Benárd, Tímár: i. m. (2), p. 170.

⁹⁷ Lindner: i. m. (95), p. 185.

szerkezetét követte, így a kiadói szerződést főszabály szerint négyéves időtartamban (vagy meghatározott példányszámban) korlátozta, megszüntetve ezzel a kiadó visszaélési lehetőségét, hogy akár soha se adja ki a művet, vagy a teljes védelmi időre történő, örökárú jogátruházást is.

A felhasználási szerződés általános szabályaitól eltérően – akár csak ma is –, a kiadó a jogokkal a kiadói szerződés hatálya alatt a magyar nyelvű kiadással kizárólagos módon rendelkezhetett. A törvény kivette a kizárólagosság hatálya alól a gyűjtemények (például iskolai szöveggyűjtemény, szótár), valamint a napilapok és folyóiratok számára készült műveket. Ezzel lényegében a Kt. korábbi szabályait vette át.

A kiadói jogok körében a forgalomba helyezés mellett megjelent a forgalomban tartás fogalma, amin a jogszerűen kiadott és forgalomba hozott mű forgalomban tartásán kívül a raktáron tartását kellett érteni. A törvényben ez nem volt korlátozva, ezért előfordulhatott, hogy egy mű korábbi kiadásai is forgalomban maradtak.⁹⁸

A kiadó kötelezettsége volt a szerzőnek való díjfizetés; a díjak összegét a Kr. határozta meg ívenkénti díjban. A szerző helyett természetesen kiadói szerződést köthetett a jogosult is (örökös, jogutód filmgyár, munkáltató stb.) A kiadói szerződés tartalmi elemeit az 1951-es rendelettel egyező tartalommal a Kr. határozta meg. Új elem volt a szerző jogosultsága tiszteletpéldányokra. A rendeleti szintű szabályok próbáltak egyensúlyt teremteni a szerzői és a kiadói érdekek között. A korszakban nem működtek magánkiadók, csak meghatározott számú állami kiadó volt a könyvpiacra. Ezért valójában a gyakorlatban a szerzőnek – az „öt védő szabályok” ellenére – csak annyi választása volt, hogy köt vagy nem köt kiadói szerződést.

7. A KIADÓI SZERZŐDÉS ÖNÁLLÓ SZABÁLYAI AZ SZJT.-BEN

7.1. A szerzői jog a rendszerváltozás után

Az 1999. évi Szt. 1999. szeptember 1-jén lépett hatályba. A törvény fontos átmeneti szabályt állít fel azzal, hogy rendelkezéseit a hatálybalépését követően megkötött felhasználási szerződésekre kell alkalmazni, így a korábban megkötött kiadói szerződéseket továbbra is az 1969. évi Szt. szabályozza. Mivel azonban korábban főszabály szerint legfeljebb nyolc évre lehetett kiadói szerződést kötni, ezért elenyésző a még fennálló, érvényes kiadói szerződések száma.⁹⁹

A rendszerváltást követően az új társadalmi-politikai berendezkedésben megszűnt az állami tulajdon egyeduralkodása, magánszemélyek, magánszervezetek is részt vesznek a gazdasági életben, így „[l]ényegében megszűnt a szellemi alkotó tevékenység központi irá-

⁹⁸ Lindner: i. m. (95), p. 187–188.

⁹⁹ Szinger András, Tóth Péter Benjamin: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz az EU-csatlakozástól hatályos szabályokkal. Novissima kiadó, Budapest, 2004, p. 135.

nyítása és támogatása. A szerzői jogban a filmgyártás, könyvkiadás állami finanszírozása és más területek állami támogatása megszűnt, vagy jelentősen csökkent.”¹⁰⁰

Az Szjt. amellett, hogy megmaradt monista felfogásúnak, azaz csak korlátozott esetekben teszi lehetővé a szerzői jog átruházását, számos szerkezeti és tartalmi újdonsággal rendelkezik. A tanulmány tárgyához igazodva csak a felhasználási-kiadói szerződésekre vonatkozó szabályokat ismertetjük.

7.2. A kiadói szerződés jogszabályi háttere

A kiadói szerződésre vonatkozó hatályos magyar jogszabályok három csoportba sorolhatók. Az Szjt. kiadói szerződésekre vonatkozó speciális szabályai mellett a felhasználási szerződésekre vonatkozó általános szerzői jogi szabályai és a Ptk. általános kötelmi előírásai vonatkoznak rá. A kiadói szerződés, mint a fogalom neve is mutatja, szerződés, mégsem a Ptk.-ban került elhelyezésre a szerződések között, hanem az Szjt.-ben. Természetesen kiadói szerződésről csak még szerzői jogi védelem alatt álló művek esetében beszélhetünk.

7.3. A kiadói szerződés létrejötte, a szerződő felek

A felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezéseket kell a kiadói szerződésre is megfelelően alkalmazni. Így az Szjt. 45. §(1) bekezdése főszabályként előírja a felhasználási szerződés, ideértve a kiadói szerződést is, kötelező alaki kellékeként az írásbeliséget. A törvény kivételeket határoz meg a rendelkezés alól, vagyis nem kötelező a szerződés írásba foglalása napilapban, illetve folyóiratban történő közzétételre kötött szerződés esetén, továbbá szoftver vagy adatbázis műpéldányának kereskedelmi forgalomban történő megszerzése esetében.¹⁰¹ Egyéb esetekben nem lehet a felhasználási szerződést – ideértve a kiadói szerződést is – szóban vagy ráutaló magatartással megkötni. Polgári jogi alapelv, hogy a szerződés írásba foglalásának elmaradása semmisséget eredményez, azaz alkalmatlanná teszi a szerződést joghatás kiváltására.

Az Szjt. az 1990-es évek terméke, amikor még nem volt látható a számítástechnika fejlődése, az internet gyors elterjedése és szerepe a napi tájékozódásban és az információszerzésben. A Szinger–Tóth szerzőpáros ehhez kapcsolódva az analógia elve alapján a napilapokra, folyóiratokra érvényes szabályt interneten megjelenő magazinok, weboldalak, újságok cikkeire is vonatkoztatja. Ezt azzal indokolják, hogy az online és az offline sajtó között hasonlóság van a felhasználás módjában és gyakoriságában. Mivel az internetes tartalomszolgál-

¹⁰⁰ *Tattay Levente*: A szellemi alkotások teljes körű újraszabályozása Magyarországon. Iustum, Aequum, Salutare. Jogtudományi Folyóirat, 5. évf., 2009.

¹⁰¹ *Faludi Gábor*: A felhasználási szerződések. In *Gyertyánfy Péter* (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 302.

tatás dinamikus, ezért álláspontjuk szerint ebben az esetben „életszerűtlen egyedi írásbeli felhasználási szerződéseket kötni az egyes művekre.”¹⁰²

Az Sztj.-ben nem szerepel a kiadói szerződés tartalmának a meghatározása. Mégis, mivel kötött tartalmú szerződésről van szó, érdemes meghatározni a kiadói szerződésben az alapvető elemeken (például a szerződést kötő felek neve és adatai, a mű címe, műfaja) kívül a következőket: a mű kiadására vonatkozó szerzői engedély, a szerzői jogdíj meghatározása, a kézirat átadásának a határideje, külön kikötés a kézirat javításáról vagy átírásáról, a kiadás határideje.¹⁰³ Az Sztj. szabályai egyes lényeges elemek hiánya esetén is lehetővé teszik a szerződés létrehozását és megmaradását. Tattay kiemeli, hogy a felhasználási szerződések esetében adottak a szerződések legfontosabb kellékei, és ezek meghatározott műfajokhoz kapcsolhatók (például a kiadói szerződés), ezért nem érvényesül a típuszabadság elve.¹⁰⁴

Kiadói szerződés lévén a szerződő felek a szerző és a kiadó. A kiadó megfeleltethető a felhasználási szerződésben szereplő felhasználónak. A kiadó a mű kiadása során „felhasználja” a kéziratot. Eltérően a régi Sztj.-beli szabálytól, kiadó nemcsak jogi személy lehet, és a kiadóvá válást sem korlátozza jogszabályi szinten. Ugyanígy szerző is bármely természetes személy lehet.

A kiadó munkatársai közül általában két személy kerül kapcsolatba a szerzővel: a kézirat lektora és szerkesztője. A kiadói szerződés időtartama alatt ők tartják a kapcsolatot a szerzővel (főleg a szerkesztő), és ezért az ő szakmai állásfoglalásuk szükséges a kiadói szerződés teljesítéséhez, ahhoz, hogy megjelenjen a mű. A lektor a kéziratot véleményezi, ami általában a kiadó belső használatára készül, a kiadó döntéshozó szerve számára. A szerkesztő a kéziratot ellenőrzi, átolvassa, javításokat végez vagy felhívja a szerző figyelmét a javításokra. A korrektor előkészíti a kéziratot. Ő felel a mű nyelvhelyességéért és a helyesírásért.¹⁰⁵ Ezek a személyek a kiadói szerződés teljesülését segítik elő. Meghatározó szerepük van abban, hogy a szerző teljesítse a szerződést, átadja a kéziratot a kiadónak, és megjelenjen a mű. Nem ők gyakorolják a kiadói jogokat, hanem „részei a kiadó gépezetének”.

7.4. A kiadói szerződés tartalma

7.4.1. A kiadói szerződés közvetett tárgya – a szerzői mű

A kiadói szerződés közvetett tárgya a szerzői mű. Kiadói szerződés esetén a szerző nemcsak engedélyt ad művének felhasználására, hanem köteles a művet a kiadó rendelkezésére bocsátani.¹⁰⁶ A kiadói szerződés a felhasználás módját is megnevezi.

¹⁰² Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 73.

¹⁰³ Tattay: i. m. (1), p. 223.

¹⁰⁴ Tattay: i. m. (1), p. 158.

¹⁰⁵ Gyurgyák János: Szerzők és szerkesztők kézikönyve. Második, átdolgozott kiadás. Osiris Kiadó, Budapest, 2005, p. 219–220.

¹⁰⁶ Sztj. 56. § (1).

A szerződés tárgya minden olyan szerzői mű lehet, amely teljesíti az Sztj.-ben foglalt kritériumokat.

7.4.2. A kiadói szerződés közvetett tárgya – a felhasználási jog és terjedelme (kizárólagosság)

A felhasználási szerződés közvetett tárgya a szerzői mű felhasználásának joga. Kiadói szerződés mint különleges felhasználási szerződés esetén is a szerződés közvetett tárgya a szerzői mű feletti rendelkezés, ami azonban szűkebb az Sztj. 17. §-ában felsorolt vagyoni jogoknál, mert csak a korábban említett többszörözés (kiadás) és terjesztés joga tartozik bele. Valójában azonban a kiadó ezeknél jóval több jogot gyakorol. Például a mű forgalomba hozatala előtt ismertetőt tesz közzé a sajtóban, megszervezi, hogy a szerző interjút adjon a műről, könyvbemutatókat szervez számára. Mindezeket természetesen a személyhez fűződő jogok sérelme nélkül, a szerzővel egyeztetve teheti meg.

Az Sztj. a kiadói szerződés kizárólagosságát tekintve nem távolodott el a történeti gyökereitől. Így a Kt.-hez és az 1969. évi Sztj.-hez hasonlóan főszabályként a kiadó a szerzőtől kizárólagos jogot szerez a mű kiadására és forgalomba helyezésére, ez azonban a gyűjtemények, valamint a napilapok és folyóiratok számára készült művekre nem vonatkozik. Természetesen az Sztj. felhasználási szerződésekre vonatkozó főszabálya ennél szűkebb, ugyanis a felhasználási szerződés csak kifejezett kikötés esetén kizárólagos. Nem zárható ki azonban az, hogy a kiadói szerződés kizárólagosságát valamely területre, időtartamra, felhasználási módra vagy a felhasználás meghatározott mértékére korlátozzák.

Faludi hangsúlyozza, hogy a mű átadása nem tartozik a kiadói szerződés fogalmi elemei közé, így a kiadói jog keletkezéséhez elegendő, ha a kiadó rendelkezik kiadói engedéllyel, és a kiadói jog megfelelően körül van írva.¹⁰⁷

Ahogy a felhasználási szerződésekre, úgy a kiadói szerződésre is igaz, hogy a megkötéskor ismeretlen felhasználási módra, például ismeretlen kiadási vagy nyomtatási módra vonatkozó felhasználási engedély nem adható. A szerződést kötő felek akarata vonatkozhat viszont arra, hogy a felhasználó a felhasználási engedélyt harmadik személynek átruházhatja, azonban a felhasználási engedély átengedésére csak akkor kerülhet sor, ha a jogosult (a szerző) ezt kifejezetten megengedte.¹⁰⁸ A kiadói szerződés kizárólagossága nem terjed ki a harmadik személynek történő átruházásra.

7.4.3. A szerző jogai és kötelezettségei (még el nem készült mű)

A kiadói szerződés fogalma alapján a szerző fő kötelezettsége a kézirat átadása megfelelő minőségben és kellő időben, ellenkező esetben a szerző szerződésszegést követ el.

¹⁰⁷ Faludi: i. m. (101), p. 346.

¹⁰⁸ Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 79–80.

A szerzőt a kötelmi jogviszony mellett az Sztj. általános részében található, személyhez fűződő jogok is megilletik, mint pl. a mű nyilvánosságra hozatalának, visszavonásának, a névfeltüntetéshez és a mű egységéhez (integrációhoz) fűződő joga.

7.4.4. A kiadó jogai és kötelezettségei

A gyakorlatban a szerződő felek a szerződésben a „kiadás” szóval utalnak a többszörözési és forgalombahozatali jogra, ezért a feleknek ezt nem kell külön kikötni a szerződésben.¹⁰⁹ A vagyoni jogok kitöltésére az Sztj. 18. és 23. § rendelkezései megfelelően alkalmazandók. A digitális többszörözés azonban nem része a kiadás jogának. Ezt az Sztj. is nevesíti a 47. § (2) bekezdésében, miszerint a feleknek külön meg kell állapodniuk a digitális többszörözésről. Szinger és Tóth hangsúlyozza, hogy a kiadói jogba nem tartozik bele a művek Magyarország területére történő behozatala forgalombahozatali célból, valamint e művek terjesztésének bérbeadása sem.¹¹⁰

A kiadó kötelessége a szerzői jogdíj megfizetése. A Kr.-ben szereplő szerzői jogdíjak összegének rendeleti meghatározása megszűnt, így a felek szabadon állapíthatják meg annak mértékét. A Gyertyánfy–Szinger szerzőpáros rámutat, hogy a kiadói szerződés szabályainak esetében, ahogy a megelőző szabályozásban is, mindig fontos szerepe volt a gyakorlatnak. A szocializmus alatt a Kr. 9. § b) pontjából kiindulva „a könyvkiadás gyakorlatában egyre általánosabbá vált az eladott példányokkal elért bevétel arányában való jogdíjfizetés”.¹¹¹ Gyertyánfy–Szinger a joggyakorlat fontosságát a Legfelsőbb Bíróság 1990-es évekbeli gyakorlatával támasztja alá. A Legfelsőbb Bíróság ítéleteiben ugyanis kimondta, hogy ha a kiadói szerződésben a felek megállapodtak abban, hogy a díj nem fix összegű és a nyereséghez igazodik, vagyis az eladott példányszámokhoz (azaz a felek közötti közös kockázatvállaláshoz), ennek a megállapodásnak egyértelműen ki kell derülnie a szerződésből. Sőt, a szerző ekkor sem maradhat díjfizetés nélkül, kivéve, ha a díjfizetésről kifejezetten lemondott. Tehát a könyvkiadás terén főszabállyá a bevétellel arányos jogdíj vált (lásd Sztj. 10. §–14. §).¹¹² E jogdíjtípus alól vannak kivételek, például amikor „a mű felhasználása a bevételhez vezető szolgáltatásnak csak kiegészítő része (például gépi háttérzene szolgáltatása étteremben, üzletben)”.¹¹³

Ha az Sztj. másként nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg. Ez a díj eltérő megállapodás hiányában a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel arányban áll. Faludi hangsúlyozza, hogy „nem biztos, hogy a szerzőnek fizetett ellenérték teljes összege a jog átengedésének az ellenértéke”.¹¹⁴ Ugyanis a felhasználási szer-

¹⁰⁹ Faludi: i. m. (101), p. 346.

¹¹⁰ Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 138.

¹¹¹ Gyertyánfy Péter, Szinger András: Vagyoni jogok. In Gyertyánfy: i. m. (101), p. 154.

¹¹² Gyertyánfy, Szinger: i. m. (111), p. 154–155.

¹¹³ Gyertyánfy, Szinger: i. m. (111), p. 155.

¹¹⁴ Faludi: i. m. (101), p. 277.

ződés szerint fizetett díj abban az esetben számít jogdíjnak, „ha már korábban elkészült és változatlanul felhasznált mű felhasználási jogának ellenértékéért fizetik”.¹¹⁵

7.4.5. A jogérvényesítési lehetőségek

A szerződés kötésekor még el nem készült mű esetében a felhasználó nem ismerheti a művet, így bizonytalan helyzetbe kerül a szerződéskötés során. Az Sztj. ezért, annak érdekében, hogy a felhasználó szerződés szerinti művet kapjon, külön szabályozza a jövőben alkotandó művekre vonatkozó felhasználási szerződést.¹¹⁶ Ekkor a felhasználási jog keletkezéséhez szükséges elemek a jog átengedése a felhasználónak és a mű elkészülte. Az, hogy mikor történik a felhasználási jog átengedése, attól függ, mikor adja át a szerző a művet a felhasználónak: a mű átadása jelenti a felhasználási szerződésben előírt kötelezettség teljesítését. Mit jelent a mű átadása? Fontos, hogy a mű átadása „a szerzői jogi felhasználás lehetővé tétele céljából történik”.¹¹⁷ Faludi szerint a mű átadása kauzális (jogcímes) jogügylet. A jogcím valójában a felhasználási szerződés, mivel a szerződés átvitt értelemben tartalmazza a szerző személyiségi jogait is, így a mű nyilvánosságra hozatalához kapcsolódó hozzájárulás jogát is.¹¹⁸ A kiadói szerződés ellentmond a felhasználási szerződés előbbi szabályainak. Itt ugyanis nem tartozik hozzá a mű átadása a szerződés tárgyához. A szerző a művet csak akkor köteles átadni a kiadónak, ha ebben kifejezetten megállapodtak. Ez a megállapítás a felhasználási és így a kiadói szerződések diszpozitív voltán és a felhasználási szerződés általános szabályain alapul. Nem a mű átadása, hanem a kiadói jogok meghatározása szükséges a kiadó kiadói jogainak keletkezéséhez.¹¹⁹ Az egyedileg nem meghatározott, jövőben megalkotandó művekre vonatkozó felhasználási szerződés érvényes lesz, ha a szerződés meghatározza a művek számát és típusát, jellegét.¹²⁰ Faludi ezt az Sztj. 52. § (1) bekezdéséből vezeti le.

A felhasználónak a törvény szerint több lehetősége van a mű elfogadásával kapcsolatban. Az első lehetősége a 49. § (1) bekezdés alapján a mű elfogadása, amiről az átadástól számított két hónapon belül köteles nyilatkozni. Ha a kiadó a határidőn belül nem nyilatkozik, akkor a művet elfogadottnak kell tekinteni, és így a szerző jogdíjra is igényt tarthat. Az elfogadott kézirattal a szerző részéről teljesített a szerződés. A teljesítéssel azonban nem szűnik meg a kiadói szerződés, ezzel csak a szerző kötelezettsége szűnt meg. Hátravan még a mű kiadása.¹²¹ A kiadó a szerzőnek akár többször is visszaadhatja kijavításra a művet, mindenkor erre megfelelő határidő megadásával.

¹¹⁵ Faludi: i. m. (101), p. 277.

¹¹⁶ Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 83.

¹¹⁷ Faludi: i. m. (101), p. 317.

¹¹⁸ Faludi: i. m. (101), p. 317.

¹¹⁹ L. Faludi: i. m. (101), p. 346.

¹²⁰ Faludi: i. m. (101), p. 297.

¹²¹ Faludi: i. m. (101), p. 319.

Ha a szerző a mű kijavítását alapos ok nélkül megtagadja vagy határidőre nem végzi el, a felhasználó a szerződéstől díjfizetés kötelezettsége nélkül elállhat. Ebben az esetben a szerzőnek nem jár jogdíj, mivel nem teljesítette a szerződést. A gyakorlatban a szerzők teljesíteni szokták a javítással és az apróbb változtatásokkal kapcsolatos igényeket a művön, például a stilisztikai javításokat. Az Szt. az 50. §-ban előírja, hogy a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges és a mű lényegét nem érintő változtatásokat végre kell hajtani. Nemteljesítés esetén az a szankció, hogy a kiadó a változtatásokat a szerző hozzájárulása nélkül is végrehajthatja. Előfordul, hogy a mű az ismételt javítás után sem megfelelő a felhasználásra. A hibás teljesítést a törvény külön szabályozza, így ebben az esetben a szerzőnek az Szt. szerint mérsékelt összegű díjazás jár. A szerzői jog sajátosságai miatt tehát a kiadó a szerző szerződésszegése esetén nem élhet az általános polgári jogi elállás jogával, amelynek a jogkövetkezménye az eredeti állapot helyreállítása.¹²²

Az Szt. olvasása során észrevehető, hogy a kiadói szerződés különbözik a többi polgári jogi szerződéstől, ugyanis az egyik fél (kiadó) viseli a másik fél (szerző) szerződésszegésének következményeit, amennyiben hibás teljesítés esetén is kell a kiadónak díjazást, habár mérsékelt összegűt, fizetnie. Ez következik a 49. § (4) bekezdéséből, vagyis hogy a szerző hibás teljesítés esetén mérsékelt összegű díjra tarthat igényt. Erről a díjról a szerző nem mondhat le, de ha a 16. § (4) bekezdés alapján lemond a teljes jogdíjról, akkor ez kiterjed az Szt. által nem meghatározott mértékű, mérsékelt összegű díjazásra is. Ezt kétféleképpen lehet értelmezni: az Szt. hiányosságaként vagy a kötelmi jogi alapelvek teljes körű szabadságának érvényesüléseként. A szerzők szempontjából nézve hátrányos lehet, hogy nincs törvényileg meghatározva a konkrét összeg.¹²³

7.4.6. A kiadói szerződések további sajátosságai

Az egyik legfontosabb kikötés a kiadói szerződésben a műhöz kapcsolódó képek, illusztrációk kérdése, mivel a mű kiadásánál képek alkalmazásához a szerző engedélye szükséges. Azért kell a szerző engedélye, mert a műben képek alkalmazása a mű integritásának jogát érinti, a mű tagolása esetleg megváltozhat. Ebben az esetben a képek a mű értelmezését segítik, a hangulatát adják vissza, és nem lehet szó átdolgozásról. Abban az esetben, ha a képek hangsúly megváltozik a műben és már átdolgozásról beszélhetünk, akkor már önálló műről, képregényről van szó.¹²⁴

Az 1969. évi Szt. egyáltalán nem szólt a műhöz kapcsolódó kereskedelmi hasznosításáról, a kereskedelmi forgalomban való részvételről. Ez a vagyoni jogok elidegeníthetlensége a szocializmus gazdaságpolitikájából következett, amikor a gazdaság állami irányítás alatt

¹²² Faludi: i. m. (101), p. 319–320.

¹²³ Faludi: i. m. (101), p. 319–320.

¹²⁴ Faludi: i. m. (101), p. 349.

volt, magánszemélyek, vállalatok nem léphettek piacra. E kérdéskörbe a címvédelem, a jellegzetes, eredeti alak hasznosítása és a merchandisingjog tartozik.

A címvédelem joga a kiadói szerződés megkötése és a mű elkészülte után válik fontosá. A fentiekre példa az ún. Csiribiri-jog eset, amelyben¹²⁵ a Szerzői Jogi Szakértő Testület (SZJSZT) 2010-ben adott szakvéleményt. A testületnek többek között arra kellett választ adnia, hogy megállapítható-e, hogy a *Csiribiri* verscímet Weöres Sándor alkotta, és megilleti-e a szerzőt a szerzői jogi védelem. Az SZJSZT álláspontja szerint a *Csiribiri* címet nem illeti meg szerzői jogi védelem, mivel nem sajátos cím, nem egyéni, eredeti jellegű. Az SZJSZT kifejtette, hogy a gyakorlatban előfordul a szerző akaratától függetlenül, hogy egy-egy mű néhány sora ismertebbé válik, mint a mű eredeti címe. Ha az önálló címmé lett részlet megfelel a szerzői jogi védelemnek, azaz önálló, egyéni mű, akkor védelem alatt áll. Az SZJSZT ismert példákat hozott: Petőfi Sándor: *Nemzeti Dal* c. művének elterjedt elnevezése „Talpra magyar”. A másik, a *Szomorú vasárnap*, eredetileg a mű szövegrészlete volt, később vált a mű ismert címévé (BH1986. 14. sz. eset szerint). Az SZJSZT gyakorlata szerint a szerzői művek címe általában nem részesül szerzői jogi védelemben, csak az egyéni, eredeti művek analógiájára az egyéni, eredeti címek. Ilyen például: a *Csinn-bumm cirkusz* (Pf. II. 20. 171/1956) mint sajátos cím, a *Mátrix – újratöltve* filmcím (SZJSZT- 13/2003) és az *Egy boltkóros naplója* lefordított könyvcím (SZJSZT-21/09).

A szerzőt megilleti a műben szereplő jellegzetes és eredeti alak kereskedelmi hasznosításának és az ilyen hasznosítás engedélyezésének kizárólagos joga is. Ezt a kereskedelmi felhasználási jogot a felek a szerződésben tovább árnyalhatják. A magyar joggyakorlatban – igaz, nem nevesítve – már az 1950-es években megjelent ez a jog. Erről az ún. Dörmögő Dömötör-eset szól.¹²⁶ Az eljáró bíróság a *Dörmögő Dömötör* címet részesítette védelemben. A tényállás szerint a szerző művében szereplő közismert, népszerű figurát használták fel egy másik mű, egy folyóirat népszerűsége érdekében. A folyóirat célja az eladott példányszámok növelése volt akkor is, ha a bíróság álláspontja szerint „ez a közönségben nem kelti azt a benyomást, hogy az utóbbi mű vagy folyóirat azonos a korábbi művel.” (Fővárosi Bíróság 16. P. 24 696/1957).¹²⁷ A bíróság az 1921. évi Sztj. alapján járt el, de a törvényben szereplő versenyjogi szemlélet helyett kiterjesztő módon értelmezte a szerző művére vonatkozó címvédelmet. Ez az eset tekinthető a merchandising előfutárának is.

A műben szereplő jellegzetes és eredeti karakterek hasznosításának joga a modern korban önálló jogot jelent. E jog elnevezése a merchandising.¹²⁸ A fogalomnak nincs magyar nyelvű megfelelője, de „lehetséges jelentése arculatátvitel. Általában a filmes és a gazdasági terminológia használja a kifejezést”.¹²⁹ Fő jellemzője, hogy az egyes figurákat, az alkotások

¹²⁵ SZJSZT-22/2010: Cím szerzői jogi védelme.

¹²⁶ Benárd Aurél: Vagyoni jogok. Dörmögő Dömötör. In Benárd, Tímár: i. m. (2), p. 115–136.

¹²⁷ Benárd: i. m. (126), p. 118.

¹²⁸ Tattay Levente: A merchandising és a film. In: Tattay Levente (szerk.): Emlékkönyv Ficsor Mihály 70. születésnapja alkalmából barátaitól. Szent István Társulat, Budapest, 2009, p. 346.

¹²⁹ Tattay: i. m. (128), p. 337.

címét, szereplőit önálló árucikként jelentetik meg a piacon, mint például a „Bonnie and Clyde” eszpresszó esetében.¹³⁰ Tattay szerint „... szerzői jogi szempontból a merchandising a szerzői jogilag védett alkotások az eredeti rendeltetésen kívül más célra, főleg reklámcélra irányuló felhasználása, amely a szerzői jogban önállósult, a szerző engedélyezése alá eső, felhasználási jogot képez.”¹³¹

A szerződés rendelkezhet a mű átdolgozási jogáról is (pl. fordítás, megfilmesítés, színpadi adaptáció), amire főszabály szerint a kiadói szerződés nem terjed ki.

Az Szjt. 48. §-a tartalmazza az ún. bestseller-klauzult, ami arra vonatkozik, ha a szerződésben meghatározott jogdíj mértéke nem felel meg a szerződéskötés körülményeinek, azaz az arányosságnak.¹³² Ebben az esetben a bíróság a polgári jog általános szabályai szerint módosíthatja a szerződést, amely így kiegyenlítetté válik, a felek szolgáltatásai közötti értékkülönbség megszűnik.¹³³ Faludi a régi Ptk. és az Szjt. szabályait összevetve megállapította, hogy a bestseller-klauzula szabályai két esetben eltérnek a Ptk. szabályaitól. Megállapításai a hatályos Ptk. vonatkozásában is érvényesek, habár nem „a szolgáltatás és ellenszolgáltatás közötti feltűnően nagy értékkülönbségről”, hanem „a szolgáltatás és ellenszolgáltatás értéke közötti feltűnően nagy aránytalanságról” (Ptk. 6:98. §) ír. Faludi hangsúlyozza, hogy a felek szolgáltatásai közötti lényeges értékkülönbség nem a szerződéskötéskor jelentkezik, hanem a szerződéskötés után alakul ki. Ez az egyik különbség a polgári jogi feltűnő értékaránytalansághoz képest.¹³⁴ További eltérés, hogy a Ptk. szabálya szerint a bírósági szerződésmódosítás csak tartós jogviszonyokban lehetséges,¹³⁵ ellenben az Szjt. 48. §-a alapján a bíróság a felhasználási szerződést módosíthatja nem tartós életviszonyok esetén is. Ez vonatkozik a kiadói szerződésre mint a felhasználási szerződés nevesített esetére is.¹³⁶

Az érvénytelen szerződési kikötések közül az ún. életműszerződés tilalma szintén fontos szabály a törvényben. Szinger–Tóth szerint ez a rendelkezés nem a jövőben alkotandó művekre vonatkozik, hanem kizárólag az ún. életműszerződésekre. Ezekben a szerződésekben a szerző által készítendő művek számának meghatározottnak kell lennie.¹³⁷ A szerző esetleges kárára nem lehet időben nem meghatározott, minden jövőbeli művére vonatkozó szerződést kötni, ahogy ez a kiadói szerződés korábbi, hiányos szabályozása esetén lehetséges volt. Az Szjt. rendezte az előző szabályozások hiányosságait, amikor ez, a szerzők érde-

¹³⁰ Tattay: i. m. (128), p. 338.

¹³¹ Tattay: i. m. (128), p. 347.

¹³² Faludi: i. m. (101), p. 315.

¹³³ Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 82.

¹³⁴ „A feltűnően nagy értékaránytalanság vizsgálatát – a korábbi joggal egyezően – a Ptk. is a szerződéskötés időpontjában írja elő. Következésképpen figyelmen kívül maradnak a szerződés megkötését követő változások a keresleti-kínálati viszonyokban, a forgalmi értékben stb.” In: Vékás Lajos: A szerződések általános szabályai. In: Vékás Lajos (szerk.): A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal. Complex, Budapest, 2013.

¹³⁵ Faludi: i. m. (101), p. 316.

¹³⁶ Faludi: i. m. (101), p. 316.

¹³⁷ Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 82–83.

keit védő szabály megfogalmazásra került. Faludi is tárgyalja az életműszerződést, amikor a felek a jövőben elkészülő egy vagy több műre kötnek szerződést. Mint az Szjt. garanciális szabályát említi, hogy szerzői életműre, „vagyis a szerző meghatározatlan számú jövőben megalkotandó művére kötött felhasználási szerződés vagy a szerződés ilyen tartalmú kikötése semmis.”¹³⁸

Tattay azt mutatja be, hogy a törvény szerint milyen esetekben köthető a szerződő felek között a jövőben alkotandó, egyedileg nem meghatározott művek felhasználására vonatkozó érvényes szerződés – mivel félő, hogy az életműszerződés „a szerző teljes kiszolgáltatottságát eredményezné”.¹³⁹ Az előszerződés nem ad megoldást az életműszerződés problémájára, mivel kötelmi jogi szabály, hogy az előszerződés nem hoz létre a felek között szerződéskötési kötelezettséget, azaz az előszerződés nem hoz létre felhasználási szerződést. A gyakorlatban sokszor az opciós jogot tartalmazó szerződést alkalmazzák az életműszerződés esetében. Tattay kiemeli, hogy az opciós jogot tartalmazó szerződés „a szerzői jogi felhasználásra biztosít egyoldalú felhasználási lehetőséget a felhasználó javára”.¹⁴⁰ Faludi szerint az opciós szerződés sem hoz létre szerződéskötési kötelezettséget, hasonlóan az előszerződéshez. Az opciós szerződés „csupán egyoldalú felhasználói jogot teremt azáltal, hogy az opció jogosultja a szerződés tartama alatt egyoldalú nyilatkozatával létrehozhat egy felhasználási szerződést, vagyis felhasználási jogot keletkeztet a saját maga javára”.¹⁴¹ Tehát az opciós jogot tartalmazó szerződés alapján nem jön létre felhasználási jog. Ahhoz, hogy a felhasználási jog létrejöhessen, három elem szükséges: a kész mű, a felhasználási jog gyakorlása, vagyis az opció és az opció útján megkötendő felhasználási szerződés. A tényleges felhasználási szerződéshez szükséges, hogy a felek az opciós szerződés megkötése előtt megállapodjanak a felhasználási szerződés lényeges tartalmi elemeiben.¹⁴²

7.5. A kiadói szerződés megszüntetése és megszűnése

A Ptk. Hatodik könyve szabályozza a szerződések jogát, így a szerződések megszűnését is. Az általános megszűnési okokból az Szjt. az 51. §-ban kiemeli a szerző felmondási jogát. A szerzőnek a törvény szerint csak kizárólagos felhasználási engedélyt tartalmazó szerződés esetében van erre joga. A szerző két esetben mondhatja fel jogosan a felhasználási (kiadói) szerződést. Az első az, ha a kiadó nem kezdi meg a mű felhasználását a szerződésben meghatározott időn belül, vagy ennek hiányában az adott helyzetben elvárható időn belül. A másik pedig amikor a kiadó a szerződéssel megszerzett jogait nyilvánvalóan a szerződés céljainak megvalósítására alkalmatlan módon vagy nem rendeltetésszerűen gyakorolja.

¹³⁸ Faludi: i. m. (101), p. 296.

¹³⁹ Tattay: i. m. (128), p. 162.

¹⁴⁰ Tattay: i. m. (128), p. 162.

¹⁴¹ Faludi: i. m. (101), p. 296.

¹⁴² Faludi: i. m. (101), p. 297.

A szerző egyik esetben sem mondhat le felmondási jogáról, ez kógens szerzői jogi szabály. Szinger és Tóth szerint a szerzői jogi jogviszonynak annyira lényeges eleme a szerződés nem megfelelő teljesítéséből vagy nemteljesítéséből eredő felmondási jog, hogy az Szjt. a szerzők érdekeit védve nem engedi meg, hogy felmondási jogáról a szerző előzetesen lemondjon.¹⁴³ A törvény a felmondási joggal kapcsolatban időbeli korlátot is szab, ezáltal a szerzők számára hátrányos kizárólagos helyzetet oldja meg e speciális felmondási joggal.¹⁴⁴

A gyakorlatban előfordulhat olyan eset is, amikor a szerzőnek érdekében áll fenntartani a szerződést, például a mű felhasználására jóval később mégis sor kerül. Ilyen esetekben lehetősége van a szerzőnek arra, hogy a felhasználási szerződés felmondása helyett a szerződés kizárólagosságát szüntesse meg. Ebben az esetben az eredeti felhasználási szerződésben kikötött szerzői jogdíjat arányosan csökkenteni kell a szerződő felek érdekeinek védelme miatt.¹⁴⁵

A meghatározott számú jövőbeni szerzői műre kötött szerződés esetén a szerződés megkötésétől számított öt év elteltével nyílik meg a felmondási jog, hat hónapos időtartamra, és ezt követően minden öt év elteltével hat hónapra. E felmondási jogról előzetesen nem lehet lemondani, csak a felmondás eljövetelekor nyilatkozhat, hogy fenn kívánja-e tartani a szerződést. Ez a szerző érdekét védő, egyoldalúan kógens szabály.¹⁴⁶ A szerző az 53. § (1) bekezdése szerint a mű nyilvánosságra hozatalának jogához kapcsolódva is felmondhatja a szerződést. Alapos okból visszavonhatja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyt vagy megtilthatja a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználását. A felmondási jog gyakorlásának feltétele, hogy a szerző adjon biztosítékot a nyilatkozat idejéig felmerült kár megtérítésére. A törvény emellett biztosítja a korábbi felhasználó számára az elővásárlási jogot az 52. § (3) bekezdésében. Ez a jog akkor illeti meg őt, ha a szerző a korábban visszavont műveket újból nyilvánosságra hozza, vagy a továbbiakban felhasználja.

Speciálisan a kiadói szerződésre vonatkozatható szerződésmegszűnési szabály, hogy a felhasználási, illetve a kiadói szerződés a védelmi idő elteltével szűnik meg.

8. AZ E-KÖNYVEK KIADÓI JOGA

A tanulmány elsősorban a nyomtatott művekre vonatkozó szabályozás fejlődését mutatta be, de szükséges röviden kitérni az e-könyvekre is.

A nyilvánossághoz közvetítési jog körébe tartozik a művek interneten való felhasználása is, amelyet az Szjt. 26. § (8) bekezdése szabályoz.

Az online felhasználás kezdete az írott mű átalakítása digitális formátumúvá. Amint arról korábban már írtunk, a többszörözés körébe tartozik a mű digitális formában történő

¹⁴³ Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 87.

¹⁴⁴ L. Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 85.

¹⁴⁵ Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 86.

¹⁴⁶ Faludi: i. m. (101), p. 331–332.

előállítás és tárolása elektronikus eszközön, amire a felhasználási engedély csak kifejezett kikötés esetén ad jogot a felhasználónak. A szigorú szabályozás oka az, hogy a digitális formátumú műről ma ellenőrizhetetlen számú másolat készíthető és terjeszthető az interneten. E jogok mellett az internetes felhasználáshoz a felhasználónak rendelkeznie kell a mű ún. online lehívásra hozzáférhetővé tételének jogával is.¹⁴⁷

Pogácsás tanulmányában rámutat arra, hogy: „A kérdés természetesen nem az, hogy maga az „internet” mint technikai lehetőség jó és hasznos-e számunkra, hanem hogy hogyan lehet az egyensúlyt megtalálni a különféle jogos érdekek és alapvető jogok között erre a platformra nézve is.”¹⁴⁸ Pogácsás idézett tanulmányában a „személyhez fűződő és szerzői jogok a közösségi oldalak korában” kérdéskör mellett azt is bemutatja, hogy az interneten hogyan érvényesülnek az alapvető személyi és szerzői jogok, hiszen az internet sem jogon kívüli terület.¹⁴⁹ Az internethasználat gyors terjedésével együtt, ahogy Pogácsás írja, „ma már kikristályosodott jogszabályi háttere van annak, hogy milyen tartalmak vezetnek személyhez fűződő, illetve szerzői jogi jogsértéshez ... ennek megfelelően pedig a felhasználók, a társadalom tagjai számára is világosan látható az a határ, amely a jogos és jogtalan felhasználásokat elválasztja egymástól.”¹⁵⁰ Jogtalan felhasználás történik például akkor, ha valaki a személyi számítógépén digitalizál egy hagyományos könyvet, és ezt az interneten pénzért terjeszti.

Az e-könyv 2000-ben jelent meg először, de még éveket kellett várni, hogy elfogadottá váljon. Fogalmát nehéz meghatározni. Az általános meghatározás szerint: „minden alapvetően digitálisan tárolt szöveg, ... amely elektronikus képernyőn jeleníthető meg.”¹⁵¹ Az e-könyv digitális formában tárolható CD-ROM-on vagy más hordozókon (például pendrive-on), továbbítható számítógépes hálózaton vagy telefonvonalon, olvasható számítógépen, notebookon, okostelefonon, PDA-n vagy e-könyv-olvasó eszközön. Ezeknek az eszközöknek közös jellemzője, hogy műszakilag megfelelnek e-könyv-olvasónak, azaz van képernyőjük. E-könyv lehet nyomtatott szöveg elektronikus másolata vagy változata. Könyvkiadással foglalkozó szakemberek véleménye szerint „az igazi” e-könyvnek nincs klasszikus, nyomtatott változata, a szerző direkt digitalizált formában írta.¹⁵²

Kiss Zoltán tanulmányában a könyvkiadás és a könyvkereskedelem egyik legfontosabb kihívásaként említi az új technológiák megjelenését, térhódítását (például elektronikus

¹⁴⁷ Vö. Szinger, Tóth: i. m. (99), p. 222.

¹⁴⁸ Pogácsás Anett: Személyhez fűződő és szerzői jogok a közösségi oldalak korában. In: *Tattay Levente, Pogácsás Anett, Molnár Sarolta* (szerk.): *Pro Vita et Scientia. Ünnepi kötet Jobbágyi Gábor 65. születésnapja alkalmából*. Szent István Társulat, Budapest, 2012, p. 246.

¹⁴⁹ L. Pogácsás: i. m. (148), p. 249.

¹⁵⁰ Pogácsás: i. m. (148), p. 246.

¹⁵¹ James E. Gall: Az elektronikus könyvet övező öt tévhit eloszlata. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 53. évf. 7–8. sz., 2006.

¹⁵² Gall: i. m. (151).

könyv, digitalizálás).¹⁵³ Az e-könyv megjelenése a kiadói szerződés tartalmára is hatással van. Lehetőség van csak e-könyv kiadására szóló szerződést kötni – a digitális fejlődés a szerződés számos elemére hatással van. Új felhasználási mód kerül be a szerződésbe, például a mű digitális többszörözése, internetes felhasználása. Kiss szerint az e-könyvek a hozzáférést szabadítják fel, ezért a hagyományos könyv és az e-könyv rendeltetése eltérő, nem helyettesítik egymást.¹⁵⁴

A digitalizálás nagy jelentőségű, segítségével könyvtárak értékes, régi könyveket tudnak eljuttatni a felhasználókhoz, és a mű védelmi idejének lejártá után az interneten megosztani.

A szerzői jog és a legújabb kor kihívásaival kapcsolatban fontos megemlíteni a magyar Jedlik-tervet.¹⁵⁵ A Jedlik-terv a jövőre vonatkoztatva hangsúlyozza, hogy „a szerzői jogi szabályozás és intézményrendszer előtt tornyosuló kihívások közé tartozik a digitális fejlődés, az infokommunikációs technika és az internet térhódítása, illetve a felhasználói szokások, igények ezzel járó átalakulása, a közös jogkezelés hagyományos rendszerének fenntarthatósága az EU határok nélküli, egységes piacán...”¹⁵⁶ Ez az a közeg, amelyhez a kiadói szerződés alkalmazkodik: változik a szerző és a kiadó fogalma, bárki lehet mindkét pozícióban. Az új technikai háttér új felhasználási, terjesztési módokat és megjelenési formát jelent. Ehhez kapcsolódik Pogácsás gondolata a szerzői jog jövőbeli változásáról: „napjainkban a közönség nagy része nem egyszerű műélvező, hanem igen könnyen válhatnak maguk is szerzővé, vagy épp a szerzői jogi értelemben vett felhasználókká.”¹⁵⁷

9. ZÁRÓ GONDOLATOK

A tanulmányban történeti fejlődésükben vizsgáltuk a kiadói szerződésre vonatkozó magyar jogszabályokat, áttekintettük, hogy milyen úton jutott el a kiadói szerződés a mai szabályozásig. Speciális vonása a kiadói szerződésnek, hogy ugyan egyértelműen a szerzői jog része, de erős hatással van rá a polgári jog, ezen belül a kötelmi jog. Ez a kettős természet volt az oka, hogy nehezen találta meg a megfelelő törvényi elhelyezkedést.

A kiadói szerződés a törvényi szinten először 1875-ben jelent meg, a Kt. kereskedelmi ügyletei közé sorolva. Ez kifejezetten magyar sajátosság volt, nem a szerző, hanem a kiadó

¹⁵³ „Az internetes könyvkereskedelem sikerághoz, bizonyos tartalmak elérhetőek elektronikus formában is, ami anyagi és időráfordítás szempontjából forradalmi változást jelent.” In: *dr. Kiss Zoltán: A könyvkiadás és könyvkereskedelem a szellemi tulajdon-védelem célkeresztjében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 3. (113.) évf. 4. sz., 2008. augusztus, p. 36.

¹⁵⁴ Kiss: i. m. (153), p. 45.

¹⁵⁵ Jedlik-terv. Nemzeti Stratégia a Szellemi Tulajdon Védelmére. 2013–2016. Budapest, 2013.

¹⁵⁶ Jedlik-terv.

¹⁵⁷ *Pogácsás Anett: A szerző fogalmának, jelentőségének alakulása napjainkban.* In: *Pogácsás Anett (szerk.): Quaerendo et Creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából.* Szent István Társulat, Budapest, 2014, p. 485.

mint kereskedő érdekeit képviselte a törvény, majd szemléletbeli változás következtében a szerző került az 1969. évi és a hatályos Szjt. szabályozásának központjába.

A szabályozás ugyanígy nagy utat járt be a privilégium rendszerétől az utánnomás eltiltásán keresztül az e-könyvig. A kiadói szerződések tárgya így manapság már nemcsak a hagyományos papíralapú kiadásra korlátozódik, hanem az elektronikus (internetes, e-könyv) felhasználásra is.

Terjedelmi korlátok miatt a tanulmány nem tudta a kiadói szerződés fejlődésének valamennyi aspektusát bemutatni, egy-egy lényeges kérdés elemzésére törekedett. A kutatás ugyanígy folytatható a creative commons vagy az open access engedélyezési modell irányában, ez azonban már egy másik tanulmány témája lehet.

Ma nem a társadalmi körülmények változása, hanem az információs társadalom megváltozott igényei jelentik azt a közeget, amelyhez a kiadói szerződésnek alkalmazkodnia kell. A digitalizálás, a megváltozott olvasási szokások, a kiadók megváltozott helyzete, a szerző fogalmának változása azok a tényezők, amelyek hatással vannak arra, hogyan változzon, bővüljön a kiadói szerződés tartalma. Az internet világának is szüksége van a jogbiztonságra, és ez a szerzői jog és a kiadói szerződés számára egyaránt kihívást jelent.